

menil za take ljudi! Sploh, Ivan, meni se zdi, da si se ti ves v ničemurne malenkosti izgubil, tako da si za vse drugo gluhi in slepi. Celo dopoldne se že vrtim in obračam pred teboj, in ti še nisi zapazil, da imam novo obleko. Ali ni lepa, ali ti ni všeč, Ivan? In še predraga ni.«

»Zaman sem žrtvoval svoj ugled in svoj denar,« je tarnal Ivan.

»Denarja je škoda,« je dejala Vida. »Toda gospod Hrust je držal besedo; Pustovki bom pa jaz povedala o priliki, kakšnega moža da ima.«

»Bog ne daj, Vida! Midva se ne smeva držati, kakor da bi si to krivico količkaj k srcu gnala.«

»Saj jaz si je tudi ne; ampak njej bom samo namignila, da se njen soprog zelo moti, če misli, da se midva jeziva.«

»Tudi tega ni treba, Vida. Popolna ravnodušnost najhuje jezi nasprotnike.«

»Moja nova obleka jo bo tudi jezila in zaradi tega mi je zdaj še bolj všeč.«

»Jaz da bi se brigal za sodbo kakšnega Pusta! Tako daleč še nismo. Njegova graja kaže slab okus in njegova zavist moje vrline.«

Ivan je možko vzel klobuk in palico in šel z doma.

Želel je, da bi srečal Pusta, in trdno sklenil, da ga ne bo pozdravil; celo to se vpraša, če bo odzdravil. Ali pa naj bi se mu z zasmehljivo vljudnostjo prav globoko priklonil? Na to plat bi se namen morebiti še bolje dosegel.

Pusta pa ni bilo na izpregled.

»Ogiblje se me,« si je dejal Ivan. »On že ve, zakaj, jaz pa tudi.«

Nasproti pa mu je prišel gospod Hrust. Ob tem pogledu se je razjasnilo Ivanu mračno čelo; hvaležen nasmeh mu je priigral na lice; z glasnim pozdravom mu je hitel naproti in krepko mu je stresel roko:

»Hvala lepa, gospod Hrust! Še so značaji na svetu, in poštenjakom še ni treba obupavati.«

Sonet trenutkov.

Po ulicah vihar skoz noč divja,
pošastne stebre proti nebu vije,
ob mojem oknu črna slutnja bije
in trka, kliče: Smrt skoz noč vihra!

Vse misli, želje v daljo koprne,
a vsaka se v bolesten nič razbline:
Za oknom smrtne sence se reže.

Sirota je za hrepenenjem šla
— zdaj na pomoč nekdo v vihar upije...
Poslušam ostre, grozne melodije,
kot nož se reže vsaka v dno srca...

In s tabo, sveti modrec Avguštine,
drhtim: »Nemirno moje je srce,
dokler, Resnica, v Tebi ne počine.«

Jože Plot.

Disonance.

Dr. Ivo Šorli.

7. januarja 1906.

Priznam, da sem bila v prvem hipu precej presenečena, ko je gospod Marega povedal, da naju z mamu uvede v slovensko družbo in da je tudi sam Slovenec. Na Dunaju sem ga imela vedno za Italijana, ne samo radi njegovega imena, nego ker nisem niti slutila, da tu doli sploh žive še kakšni drugi ljudje. In reči moram tudi, da sem bila prisiljena vsled tega odkritja vse svoje duševno razpoloženje nekako »v drugo smer naravnati«, ko sem se bila veselila še najbolj, da bom imela priliko spoznati ta mi tako sim-

patični italijanski narod enkrat tudi v njegovi lastni hiši.

Seveda je trajalo to moje razočaranje samo trenutek. Zakaj moje načelo je, da se človek ne sme pustiti nikdar voditi od lastne komodnosti, nego se mora celo potruditi, da mu ne uide prilika, kjer more spoznati nekaj, česar dotlej še ni poznal.

Pa naj bodo torej Slovenci! sem si rekla. Da, celo toliko bolje! O tem božjem narodiču do danes itak skoro čula nisem, razen da jih uvrščajo med južne Slované. In da me je še včeraj kdo vprašal,

kaj so to južni Slovani, bi mu mogla odgovoriti kvečjemu nekoliko besed.

No, razume se, da tudi danes, ko sem preživila komaj eno noč med njimi, ni da bi o tem predmetu že docirala. Ali prve vtiske sem le dobila in jih vsaj svojemu dnevniku smem zaupati.

Ti vtiski so ugodni. Ne samo, da se ti ljudje oblačijo in kretajo popolnoma evropski — na kar se sami, kakor se mi je zdelo, še največ domišljujejo — nego našla sem med njimi nepričakovano število gospodov, kateri imajo tudi duševno kulturo. Ta advokat Zamar, profesor Zima, sodnik Male, oni trgovec Stopar ali kako se že piše, potem oni bleđi bančni ravnatelj — ime sem pozabila — tisti ognjevití osmošolec Vidic — pa naj bo tudi še samo osmošolec — in še ta in oni: to so ljudje, kateri bi se čisto dobro podali tudi velikomestnemu elitnemu salonu. Celó o oficirjih, kar jih je bilo te narodnosti, bi rekla, da imajo nekaj posebnega na sebi, kakor bi se jim le poznalo, da so zrastle na tleh svoje vrste.

Ali ženske še najbolj zanimajo žensko. Seveda po enem večeru tudi tu ni mogoče izreči končne sodbe. Toda čeprav sem povsod videla, da je ženska veliko bolj internacionalna nego moški, se mi zdi, da imajo te tu vendar tudi nekaj lastnega na sebi. Duševni nivó bo pač povprečno ženski — vsaj one frapantne izobrazbe, ki jo na primer takoj pokažejo ženske severnih narodov — te višje ženske omike sicer nisem opazila, a zdi se mi, da bodo te tu vendar nekoliko manj filistrozne in dolgočasne nego naše malomeščanke.

Kar se tiče mlajših dam in deklet seveda. Zakaj v očeh mamic sem opazila isto grozo kakor povsod, kjer sem se še prikazala, isti strah pred nevarno konkurenco...

Ali, moj Bog, to je tako razumljivo... Vse je že tako lepo pripravljeno, v tako enakomernih krogih že kroži trabant okrog njene zvezdice — pa se naenkrat prikaže nov in tako blesteč komet. Celó zvezdica sama za hip strepeče in obledi...

Toda, ah, to je tista lepa zaveza med nami dekleti, da tako kmalu spet izgine vsak pojav nezaupnosti in zavisti, samo da se zna nova prikazen lepo približati... In jaz to znam — to vidim vselej iznova. Ah, kaj bi z mamicami — za njih hrbtom je treba skovati zaroto z njih varovankami!... Z ljubkim nasmehom in toplimi pogledi greš od enega do drugega teh rožnatih, svežih obrazkov... in vsakega pobožlaš in milo poprosiš: ne huduj se, sestra, da sem prišla... Poglej, saj sem tudi jaz sirotica kakor ti... In dovoli, da se tudi jaz malo poveselím teh svetlih luči in pozibljem na

valčkih teh strun... Saj nisem bohotna tulpa, kakor je morda videti na prvi pogled — ne bom je dvigala glavice čez vas druge in omamljala s premočnim vonjem: tiho bom žarela v svojem kotičku in bom kakor vijolica pod grmičem...

In kar iz oči v oči se razumemo...

Tudi te so me razumele. Že do odmora popolnoči sem si nabrala polno teh mehkih srčec, kakor sladkih, rumenih, voljnih gubančic v košek... Ob odmoru je bilo pa deset, dvajset cvetnih glavíc okrog mene... Kakor da zлага nevidna roka velik šopek, smo se zbirale... In lepo nas je moralo biti videti... Celó prej srepi pogledi nekaterih gardedam so se stopili ob toliki milini...

Ah, ti, moj dnevnik, veš najbolje, da govorim brez sarkazma, skoro da brez ironije... Meni sami, ki tako ljubim cvetje, postane milo pri srcu, če neham biti oseba in se začutim sredi cvetov cvet...

In zato se mi včasih zazdi, da je moje srce pravzaprav ustvarjeno za devišstvo... Da so še Vestalke, jaz bi bila že davno med njimi... Nekoč sem sanjariła celó, da bi zbežala za samostanske zidove iz nečednega sveta. Ali ko sem jih šla nalašč gledat, bele neveste z onstran življenja, in so prišle v dolgih vrstah mimo mene, se mi je stisnilo srce... Ne, to niso bile bodeče cvetice, sveže, pestre, zdrave, žive cvetice. Niti mrzle lilije ne... Poezije iščočemu srcu namreč... Ne poezije — cvetja iščočemu srcu! Zakaj poezije, neskončno otožnovedre poezije je bilo tudi v tem sprevedu. In mojemu pobožnemu srcu bi se bilo kmalu zvr-telo in bi se bilo pustilo potegniti v tihe, bele, neslišno tekoče, v nebeško nirvano plavajoče valove... da se ni v tem hipu dvignilo pred mojimi očmi celó polje rdečih, modrih, žametnočrnih, zlatih cvetov, da ni zavriskal izza njega mladenič — življenje, da mu ni planil s klobuka škrjanček in pozdravil solnce na višavah...

Zakaj jaz vendar ljubim življenje... Ne življenje ljudi — ah, kolikokrat me strese groza in gnus pred njim! — ne, samo življenje cvetic, življenje vriskajočih barv, življenje v prostosti sanjajočih src...

8. januarja 1906.

Ah, mama ima vendar prav, ko trdi, da nisem za nobeno »pozitivno delo«. Morala bi bila zadnjič »pozitivno poročati« o vtiskih prvega vstopa v to novo družbo, pa sem se naenkrat zasanjala...

Vsaj v dnevniku da bi razumela biti pozitivna! Zakaj mama meni, da je dnevnik celó sam na sebi »pravzaprav« nepotrebna stvar in da je škoda

časa. Samo da jaz do te ure še ne razumem, komu bi bilo mojega časa škoda, oziroma: kako bi jaz mogla svoj čas bolje uporabiti...

Da bi šla včasih malo v kuhinjo pomagat, ali pa da bi ne prepustila vsega pospravljanja samo njej, méni mama. No, kar se tiče kuhinje, imamo vendar kuharico, ki včasih niti sama ne ve, kaj bi počela. Da bi pa jaz kuhala in kuharica dnevniko pisala? ... In njej, mami, naj bi pomagala pri »pospravljanju«? O, saj sama niti ne slutí, kaj bi se izcimilo iz tega!

Vse njeno pospravljanje po moji trezni in nepristranski presoji obstoji namreč v tem, da pobere vse perilo vsaj po enkrat na dan iz vseh predalov, ga razloži po vseh mizah in stolih in ga nato pospravi zopet na isto mesto, kjer je tako lepo počivalo in prav gotovo ni čutilo še nobene potrebe, da se že zopet »prezračí«.

Zdaj naj ji začnem jaz posegati še v to njeno »delo«! Stavim, da bi reva že za deset minut več ne vedela, v kateri predal gre ta srajca, v kateri ona rjuha. In to bi bila njena smrt, kakor se reče.

Sicer bi ji iz porednosti to enkrat napravila, da sama vidi, koliko bolje je tako, kakor je sedaj; ali s tem bi jo vendar nekoliko užalila. Tega pa ne maram — rajša naj se mi čudi, da sem taka, ko je to itak ne boli, oziroma ji še celo dobro dé, jaz pa ubijem vsaj kako urico na ta prijeten način, ki mi je postal že »druga narava«...

Pravzaprav se mi često čudno zdi, kako je mama v nekaterih stvareh le nekoliko starokopitna ali kako bi rekla. In vendar je bila nekoč za svoj čas brezdvomno popolnoma moderna dama, in ji tudi še danes nihče ne more očitati ozkosrčnosti. Bo pač usojeno celo ljudem izredno svežega intelekta, da prej ali slej takorekoč padejo z vlaka svoje dobe, ko prične le preveč dirjati, ter hite potem peš, na konju, na vozu ali celo avtomobilu, kakršne so pač njihove duševne »premoženjske razmere«, za njim, ne da bi mogli preprečiti, da jim kljub vsem naporom gine bolj in bolj izpred oči. Moja mama vozi avtomobil, a kaj pomaga, ko divjamo mi mladi s tako brezobzirno brzino v daljave. No, pa nas čaka tudi ista usoda, in danes dvajset let bo pisala morebiti moja hči o meni tako..., ako bodo takrat še prodajali dnevniko, seveda...

Ali razume se, da tu nimam v mislih toliko mamine ljubezni do perila in pospravljanja, nego... no, vse skupaj, kar tvori njen »svetovni nazor«.

Tako je na primer očitvidno trdno uverjena, da sem jaz sama, kakor sem in živim, pravzaprav le rezultat njene vzgoje. Tudi snoči, ko sva se

vrnili s tega plesa domov, mi je rekla: »Le poglej, Magda, kako je prav, da te nisem vzgojila v narodni nestrpnosti, kakor so danes vzgojene skoro vse tvoje sovrstnice — težko da bi mi bila drugače na moje vprašanje, kako si se zabavala, s tako žarečim obrazom odgovorila, kakor si mi odgovorila.«

Ah, ljuba mamica, pa da tudi nisem zrastle v teh takorekoč mednarodnih krogih, kakor sem, pa da so mi bile tudi vso mladost tovarišice same Celovčanke ali Egerčanke, pa da si mi še ti sama »vcepljala« ne vem kak fanatizem — danes, s svojimi petindvajsetimi leti, bi pač že sama vedela, da so neokusnosti neokusnosti, in bi se smehljala tudi taki »narodni navdušenosti«, če bi jo ti zahtevala od mene, kakor se ob vsej svoji ljubezni in pijeteti do tebe smehljam nekaterim drugim tvojih takozvanih nazorov.

Najbrže sem za tako vrsto šovinizma poleg drugega tudi preveč sebična... Spoznavanje novih stvari mi nudi preveč užitka, da bi se mu marala odreči. In ne samo, da bi me one pesmi, ki so jih snoči ob odmoru zapeli, ne zadele neprijetno, ker so tuje, in če bi celo vedela, da so proti nam naperjene, nego bi me bile v vsakem slučaju najmanj zanimale. Toliko bolje, da so me tudi očarale!

Skoro še bolj pa nego pesmi same me je prišlo, kako so jih peli; vsaj nekateri izmed njih. Onemu lepemu človeku, ki je pel tenor, so se na primer vse poteze uprav zvile, kakor od bolesti, kakor od strasti, od hrepenenja, od trpljenja... Oči profesorja Zime so bile vse zameglele, vse pod površino potopljene... Videla sem vzdrtavanje nosnic, strepetavanje okrog ustnic, strmenja oči v vse dalje... In imela sem občutek, da bi sama tudi tako pela te pesmi... Kakor v rahlo, a neusmiljeno globje in globje zadirajočih se krempljih ležeča... vse telo trepetajoče v razkošni boli... brez volje, brez moči, brez misli...

. . .

Ne vem, zakaj sem se za hip ozrla po dr. Zamarju. Njegov obraz je bil miren, oči jasne, okrog usten se mu je pela hladna moč... In zaslutila sem, da morda ni dober človek... In ni me premamil več, ko mi je potem s toplim glasom prevajal besedilo neke posebno mile melodije. Kdor je med petjem te divne besede razumel, njemu je moral obraz umirati, kakor onim tam...

Pa zakaj omenjam dr. Zamarja? ... Vem, a še ne povem... O, mama, kako te poznam!...

12. januarja 1906.

Da, mama se le boji, da ostanem stara devica... V očeh sem ji to že davno brala, snoči ji je že celo govor silil v to delikatno »vprašanje«...

Seveda od daleč, od daleč. Vendar še ne najde poguma, da bi me naravnost opominjala, naj se »ne igram dalje s svojo usodo«, naj vendar pomislim, da imam že petindvajset let, in naj ne pričakujem več princa, ki ga ne bo...

Ki ga ne bo... Torej ga res ne bo — princa mojega srca? ... In sem ga vendar čakala, čakala, ker so mi vse zvezde, vse cvetke, vsi slavčki, vsi zefirji pravili, da pride... Kake oči bo imel, kaka usta, kake postave bo, to me že z osemnajstimi leti ni več zanimalo — le o tem sem sanjala, da bodo oči, ki se takoj moje pogreznejo vanje, usta, ki bodo iz njih vrele besede, potapljaljoče se v globine moje žejne duše, postava jaka in ponosna, ki se bo nadzemesko sladko nasloniti zaupljivo nanjo...

Pa ga ni bilo... In ga več ne bo, mi pravi moje ubogo srce — zvezde in cvetke in slavčki in zefirji pa v zadregi molčijo... Vsaj čakati ga nimam več časa... Mračni se, mudi se... Kakor da sem se zakasnila na ulici, se ustavljajo pasantje in me ogledujejo, česa še išče ob tej uri mlada ženska sama tod... In mene je strah... mene je sram... Glej, oni tam... ošinil me je z večšim očesom... noža se mu že ustavlja... se mu je ustavila... In zdaj prihaja bliže sem v poltemo, kamor se sirota stiskam... »Gospodična, ali dovolite, da Vas spremim? ...«

O, kako rada bi še malo postala, da vidim, ali ga res ne bo, nježa, nježa, ki sem ga s tako vero čakala... Zakaj morda le še pride... Pride, ker se mi še nekoliko nadeja srce, ker zvezde in cvetke in slavčki in zefirji še niso rekli zadnje besede, da ga ne bo...

Toda ne... ni mogoče več... Treba se je odločiti!... Zakaj za onim, za tem prvim, čakajo v senci brlečih svetilk še tri, štiri temne postave, da vidijo, ali tega ne odpravim in poizkusijo potem oni... In ta je videti vsaj dostojen človek...

Še en vzdih, težak, strašno težak vzdih, slovo od mladosti in vseh sladkih sanj, in mojim ustom se iztrga grenka beseda: »Če ste tako dobri, pa me spremite domov, gospod doktor Zamar!«...

O, zakaj tako se zdi, da bo res on, ki mi ga je usoda poslala na mojo pot, da me odvede...

Moj Bog, — saj sem vendar pogumno dekle, saj vendar vem, da je življenje golo in trezno — zakaj me tako boli srce, zakaj so mi vse solzne

moje že prej tako žalostne oči, ko jih še enkrat dvigam k tebi, Mati žalostnih, da storiš čudež, ako je mogoče, in da ga pošlješ še v zadnji uri, ki ga čakam, da prinese on sreče meni in mu jo ustvarim jaz...

15. januarja 1906.

Moja usoda se izpolnjuje. Ni mogoče nobenega dvoma več: dr. Zamar se posebno »zanima« zame... Počasi se bliža moja ura, neizprosno, s trdim tik-takom.

Mama stoji zraven in maha takt. Da, celo pravec je prestavila, da bi kazalci še bolj hiteli. Tudi njej se mudi... In prav nič se mi ne bo čudno zdelo, če mi po poroki »razodene«, da ne mara »motiti hišnega miru« in da se vrne rajša zopet na Dunaj. (Tista njena potreba po južnem zraku je bila itak le namišljena.) In v nekaj tednih nato mi sporoči, da vzame svojega polkovnika...

In nazadnje ji tega tudi ne bom mogla zameriti — preveč mlada je še in preveč lepa, da bi mogel kdo od nje po pravici zahtevati, naj že zdaj prevzame posle stare matere in pestuje vnuke... Dokler mi je je bilo treba, mi je stala zvesto na strani. In ako jo je pred tem korakom doslej gotovo še največ zadrževala sramežljivost, da bi morala pred očmi odrastle in nekoliko le preveč kritične hčerke igrati vlogo srečne »novoporočenke«, odpade sedaj, ko me ne bo več zraven, tudi ta zadržek.

In nazadnje — ali morem navesti le en pаметen razlog, čemu bi ne sprejela ponudbe moža kakor je Zamar? Ali bolje: iz kakega razloga tankočutja naj bi mama še dalje čakala, kdaj, oziroma: se li odločim ali ne? Ali naj tudi ona čaka mojega »srčnega princa«? Gotovo — ona bi me nikdar ne silila, naj se poročim s človekom, ki bi ga ne marala; in če bi se na drugi strani zaljubila v cigana, ona bi mi preveč ne branila. Toda kaj ji morem jaz sama trditi, da ljubim drugega, ali pa da Zamarja ne maram?

Zakaj nisem zapisala »ne ljubim« namesto »ne maram«? ...

V tem vprašanju tiči menda ves odgovor, kaka so moja čustva do tega moža...

Zakaj samo s tem se pečajo moje misli noč in dan... Saj sem si vendar vedno domišljevala, da sem malo psihologinja, i kar se tiče drugih ljudi i mene same. Vsako čustvo pa, naj je bilo še tako nedoločno, sem znala kakor v retorti strditi, da je dobilo konkretno obliko — zakaj je zdaj ves moj trud zaman? ...

Da, če bi ga smela takorekoč razkosati, mojega bodočega soproga, takorekoč parcelirati nje-

govo dušo, zdi se mi, da bi mu potem mogla napisati precej popolno in točno izpričevalo iz desetih in še več predmetov... Nравstvenost: splošno moška; doslej pač skoro brez števila ljubezni, iz sveta in polsveta, toda vse odpravljene v dovršeni korektnosti, brez škandalov in posledic; vseskozi pritrjujem mami, da mora biti za vsako žensko izredno laskavo, da se tak star grešnik (mama pravi kavalir) zanjo na prvi pogled tako vname, da je pripravljen, »žrtvovati ji svojo prostost« in jo povišati za svojo legitimno soprogo; česar ni zmož cel roj teh res ljubkih deklet, sem hipoma zmožla jaz. Saj mi je rekel snoči sam: »Sedaj razumem nekaj, česar nisem vse življenje razumel: kako se je mogoče za žensko ruinirati.« In pri tem so mu bile oči res lepo vzhicene in nad besedami je nekaj trepetalo, kakor zrak nad razbeljeno ploščo...

Toda nadaljujmo z izpričevalom! Marljivost? Kar se tiče njegove uslužnosti proti meni: enojka. Zunanja oblika: o, dovršena! Kavalir od nog do glave i proti drugim damam. A če vzamemo pod to rubriko v pošte tudi njegovo zunanjo prikazen, bi dobil celo red, ki izpričevala komaj računajo z njim. Brez šale: za blizu štirideset let, ki jih ima, je čudovito svež; zdi se celo, da spada v ono vrsto moških (in taki tipi se dobé včasih celo med ženskami), kateri so do skoro same starosti vedno dovršenejši, kakor bi takorekoč srečne naravne darove še sami premišljeno in po načrtu izpopolnjevali. Tako markanten ta prekrasni Zamarjev obraz s petindvajsetimi leti ni bil, tako zmagoslavno njegove polne oči takrat gotovo niso motrile svoje okolice, njegovim ustom pa bi bila ta dobrohotna ironija takrat naravnost slabo pristojala. Kar se pa tiče te njegove čudovito prožne, sloke in vendar silne postave — je bila snoči, ko je prišel na ples v obleki staroste, mama podobna tistim Homerjevim starim junakom, ki so na mah razumeli celo Trojansko vojno, ko je stopala lepa Helena mimo njih. (Primer a šepa res samo v toliko, da mama ni niti stara, niti junak: tako je bila iskreno navdušena za lepega »komandanta«, da bi se bila še jaz sama skoro zaljubila vanj...)

In zdaj bi prešli v »meritorni« del izpričevala, v pretres notranjega ustroja našega eksaminanda, v kolikor se ta ustroj seveda zrcali na zunaj; zakaj samo ta, rekla bi, analitična metoda mi je doslej še na razpolago: metoda, na kateri sloni še največ onih površnih, takozvanih »instinktivnih spoznavanj na prvi pogled«, o kateri pa pameten človek vé, da niti od daleč ni zadostna, da bi se koga že oklenili ali ga zavrgli. Ah, seveda bi se izpla-

čalo »študirati« moža, na katerega navežemo za vedno vso svojo usodo, malo bolj »sintetično« — toda mami se mudi...

In tako mi ne ostane nič drugega, nego »sklepati«... Niti ne res od zunaj na noter: iz dejanj na mišljenje in čustvovanje; nego poskusiti moram samo, da izsledim, ali imajo te tako zvonko izgovorjene besede res tudi v duši resonator za seboj, ali je ta topla luč v očeh postavljena takorekoč samo za okno, ali pa je res odsev velike razsvetljave v sredini srca...

Povedati moram vnaprej, da imam proti ljudem Zamarjevega kroja predsodke. Ti gladki ljudje so navadno hladni računarji, vselej in povsod. Niti na um mi ne pride, da bi dvomila o iskrenosti njegovih čustev do mene: mož se je pošteno zaljubil. Toda težko da bi se bil, ako bi ne bila nekoliko obdana od romantike svojih briljantov... in vrednostnih papirjev... O, ne da bi mu hotela očitati špekulacijo, samo to dvomim, da bi ga bila tudi skromnost tako »fascinirala«, kakor ga je — neskromnost...

Pa da se razumeva, dragi moj dnevnik, in da me ne boš imel za naivno stvarco, ki ne zna ceniti pomena bogastva in tudi ne pomena socialnih razdalj: nikakor ne zahtevam, da bi hodil bogat snubač kakor kaka »dobrodelna dama« v peta nadstropja in bi tam iskal skromno devojko, katera požrtvovalno streže svoji bolni materi ali bolnemu očetu, da bi jo potem v plačilo za njeno plemenitost izbral za svojo življenjsko družico... Takih ljudi na svetu ni, in ako se najde vsakih petdeset let kdo, bi ga morali zapreti, ker povzročuje iluzije o »princu, ki ima priti«, radi česar marsikako dekle zamudi svojo srečo (ali vsaj »preskrbljenje za življenje«...)

Ne, tega od Zamarja ne zahtevam. Imela sem tudi že misel, da bi nalašč naprosila prijateljico Irmo, naj mu piše z Dunaja anonimno pismo, da bom imela kvečemu kakih 5000 kron dote; toda ne samo, da bi bilo to sredstvo banalno, sem tudi preveč resnično uverjena, da je že pregloboko v vrtincih svoje ljubezni, da bi me radi tega zdaj pustil. Vse to torej ni nič... moti me samo, da bi se od začetka ne bil zaljubil vame, da nisem nastopila v veliki pozi...

Ali tu ne gre samo za to, kaka so njegova čustva do mene, nego kako je sploh, kak je proti drugim ljudem... In zdi se mi, da se ne motim, če ga imam v tem za hladnega računarja... Da ni to, bi si vendar ne bil napravil že takega premoženja, kakor pravijo, da ga ima. Res, da je baje prvi odvetnik v tem mestu in da ima najizbranejšo

klijentelo, res, da je deželni poslanec in odbornik, pa da mu bo tudi po državnozborskem mandatu treba pač samo poseči, kadar se mu bo zahotelo . . ., toda vse to je po mojem čutu uspeh le njegove inteligence in njegove, rekla bi, tehnične sposobnosti, srce pa nima v tem nič opraviti.

In to me zelo moti . . . Jaz bi hotela rajša človeka, kateri bi res imel vso to pozicijo ali pa še bolje: šele vse te sposobnosti, o katerem pa bi mi ljudje povedali, da je siromak, ker vse potroši za plemenite svrhe. In tu bi mu jaz ponu-

dila svoje imetje in bi ga dvignila tja, kjer je njegovo mesto . . .

Zakaj je na primer Zima še vedno le skromen profesor, ko po mojem mnenju nikakor ne zaostaja za Zamarjem, vsaj ne, kar se tiče inteligence in vseobče izobrazbe? . . . Pa se bo nespametnež seveda vedno držal v ozadju in puščal pred sebe druge, ki se rinejo naprej! . . . Iz same opozicije bi ga vzela in ga sunila s silo naprej in podrla ž njim ljudi kakor je Zamar! . . .

(Dalje.)

Bolest.

Na najinih dneh leži
prt globoke žalosti.

Noč in sence vseokrog.
Mrtev vtrip bledih rok.

Iz teme vprašanje kot dih:
Trpiš? — In jaz sem tih,

ker so še zvezde ubegle očem,
in v strunah vej je veter nem.

France Bevk.

Smrt.

Sredi mrtvaških sten
umira človekov glas,
sklonil sem se v temo
na smrtnobledi obraz.

»Kaj te, bratec, teži?
Ali je grenka smrt,
ali je vsa grenkost
v misli na smrt?«

Skoz zaveso je žarek
v temo pohitel,
v kotu mrtvaških sten
stisnjen izkrvavel . . .

V lis krvavih trepet
prijatelj strmi.
Kdo bi razbral ta odtis?
Bratec molči, molči.

Jože Plot.

Oporoka.

France Bevk.

Večer za večerom. Hotel bi se pogrezniti, zadušiti, poginiti. Vsa teža ravno na meni, da mi kaplja znoj od čela, da mi curlja pot od telesa in nato me razgalijo, da me trese mraz. Ni mi za tisto težo, ki me stiska v glavi, v vratu in v nogah, tudi ne za bolečino v prsih. Le tiste deklice, ki letajo bose mimo postelje; kadar jim zakličem, naj prinesejo vode za moja izsušena usta, pa se hudobno poskrijejo . . . Čez en čas letajo zopet! — Bojim se noči in postelje . . . Pst!«

Nekdo je plaho potrkal.

»Naprej! Kdo je? Naprej!«
Senca gospodnje se je prikazala v odprtini vrat. »Sem prišla vprašat, če bi . . . Ali niste klicali?«

»Kaj? Kdo je klical?«

»Glasno ste govorili, morda . . . Ali ne bi šli v posteljo? In v temi ste? Bi česa potrebovali?«

»Nič, nič! Kaj naj potrebujem? Kaj hočete? Pustite me! Nič, nič!«

»Kave, čaja? Saj Johana lahko skuha.«

»Čaja? Nič! Saj se vležem . . . Ne skrbite!«

Iz pozabljenih pisem.

Rdeči listi.

I.

Kam to nebo visoko z oblaki gre?
V daljo, ki je ne merijo ne oči, ne čas,
a preletelo jo je moje srce . . .

Razdelilo se je, razbilo na tisoč kapljic,
ki te iščejo . . . begaje skoz trepet in mraz.

Koliko jaz trpim, ko hrepenim . . . hrepenim!

II.

In moja bolečina je kot morje, kot tema, kot večnost bila . . .
In smrt je vela z vej dreves in nebá . . . Moj glas
te je klical . . . O, da si prišel, pozabila
bi vse in s poljubi zavila te v vale razpletelih las . . .

Na vodi se mesec igra kot otrok, kot otrok se smehlja.

III.

Zvečer na obzorju nekdo stoji
in se smeje, od rdečih rok mu sapa veje.

V mraku skozi duri njegov obris
posije v postavi čudni . . . in že ni je.

In v noči slišim korake nad seboj
in dih na uho . . . in utrip srca in glas celo . . .

France Bevk.

Disonance.

Dr. Ivo Šorli.

22. januarja 1904.

Kadar me prime tako, kakor me je prijelo zadnjič, sem toliko pametna, da takoj prekinem in da potem nekaj dni ne vzamem več peresa v roko. Zakaj kakor mi sicer pisanje dnevnika služi v glavnem za zabavo, se držim vendar vedno besed profesorja v liceju, kateri nam je to pisanje nasvetoval: »Pišite tako, kakor da svojo dušo fotografirate!« A kdo bi se pustil fotografirati uprav, kadar ima od bolečin, od žalosti, od srda spačen obraz!?

No, zdi se mi, ljubi dnevnik — ki si bil nekoč še bedast in prazen, kakor je pač papir, ko pride ravno iz tvornice, ki pa si tekom tolikih let le moral nekaj pridobiti od mene, ko sem ti povedala že toliko pametnih in lepih stvari, da si zdaj že takorekoč razumno bitje — zdi se mi, da ti vidim v očeh skrito vprašanje, katero ti je ostalo notri od zadnjih mojih besed . . . I, da, ti bi me hotel vprašati, ali bi jaz ne izbrala rajša skromnega Zimo nego blestečega Zamarja?

Skoro da bi bil padel nate odsev žive rdečice mojih lic ob tem tvojem nediskretnem vprašanju... In saj sam veš, kaj pomeni pri dekletu tak odgovor...

Ali motil bi se vseeno, če bi si moj odgovor razlagal tako, kakor si ga menda hočeš razlagati. Računati moraš namreč s tem, da jaz nisem samo čuvstveno, nego tudi pametno dekle...

Ne bom ti lagala in ti brez pridržka priznam, da bi mi šel Zima mnogo bolj k srcu nego oni... Toda ženitev ni za eno, dve, tri leta — ženitev je za dvajset, trideset, morda še več let, a za pravilo jih je treba vzeti vsaj deset.

In zdaj ju postaviva tja pred sebe, oba, drugega poleg drugega. Kak bo čez deset let eden, kak drugi? Advokat jih bo imel okrog petdeset, a jih bo kazal štirideset; obraz mu bo še bolj krepak, nos še bolj drzen, oko še bolj vladajoče, postava morda manj prožna, a zato še bolj junaška — profesor jih bo imel štirideset, a jih bo kazal petdeset; njegovo oko ne bo več zasanjano, nego učeno; postava ne več tenka, nego suhotna in slabotna; brada ne več »Kristusova« nego redka in vsa pretkana s srebrnimi nitkami. Toda za to ne gre — še vedno me bo bolj »fascinirala« (da rabim zopet Zamarju tako priljubljeni izraz) ona bolestna, mrkotrpna poteza okrog Zimovih ust, nego ta gladki Zamarjev nasmeh... Ne, za to res ne gre; nego za to, da bo Zamar po desetih letih in ves čas medtem in do poznih let potem isti veliki gospod, kakor je danes; da bo z vedno isto vedro suverenostjo hodil po najinih sijajnih sobanah v Zabierovi vili (tam bo najino stanovanje, to sem se že odločila); da bo vedno z isto eleganco vodil najina konjička (tudi on je bolj za vprego nego avtomobil); da bo vedno z isto prikupno uglajenostjo sprejemal najine goste; in da bo končno z mano vedno isti pozorni in ljubeznivi kavalir, ki bi ne vzrohnal niti, da me zasači na prepovedanih poteh, nego bi kvečemu spremenil svojo prisrčnost v hladno korektnost — na oni strani pa skromni profesor, ki bi ga spravila kvečemu do tega, da bi si najela stanovanje s štirimi sobami in kuharico, ker bi ne hotel nikdar »živeti od mojega denarja«; ki bi nosil zvečer naloge svojih šolarjev domov in jih popravljaj; ki bi na plesih moril najboljše plesalce v kakem kotu z učenimi pogovori; ki bi bil ljubosumen name; ki bi me karal radi vsake po njegovih pohlevnih nazorih predrage kaprice...

In tako dalje, in tako dalje... Tudi ako z advokatom ne bom srečna — profesor bi bil nesrečen z mano. In tega nočem — naj trpim rajša

jaz, nego bi trpel kdo drugi radi mene! To ni morda plemenitost, nego ponos, pa makar samo trma!

O, vem, vem... divni bi bili prvi časi ob tej nežni, vseh vibracij zmožni duši, ob sijajnem kavalirju Zamarju bo vedno nekoliko mraz... Mogoče bi me ena sama topla beseda enega odškodovala za vse drugo, ko je od tega ne bo nikdar, ali bolje: ko mi od tega ne bo mogla nikdar prodreti do globin srca... Toda oboje ne more biti in treba se je prej odreči vedno onemu, kar vabi srce, nego kar vabi razum.

Da bi bilo mogoče stopiti oba: Zamarja in Zimo, v eno osebo, kak diven človek bi bil to! Ne, tako pravi samo nespametno srce — pametni razum pravi, da bi to pomenilo uničiti dvoje na sebi dovolj popolnih bitij in zvariti namesto njihju nestvor!

Zato se je treba odločiti za Petra ali Pavla... Sicer pa je vse razpravljanje o Pavlu-Zimi le teoretičnega pomena: dečko je pač brezdvomno tudi zaljubljen vame; ali nikdar bi se ne upal »dvigniti oči« do mene... Tako je tudi prav, profesor Zima: doktorju Zamarju predsedništvo vseh mogočih društev, vse mogoče časti, mandati in vrhu vsega zdaj tudi še Magda pl. Toma — ti pridno poučuj in popravljalj naloge, pa dobiš še naslov šolskega svetnika, ko pojdeš v zasluženi pokoj!

Da bi te jaz ali kdo drugi »dvigal« na bolj vidna mesta? Čemu? Ti si zadovoljen tako — za vidna mesta ne manjka drugih mož, ki si jih znajo tudi priboriti!

3. februarja 1906.

Začela sem se učiti tega kurioznega jezika. In moj učitelj je mladi Vidic.

Tudi ta je zaljubljen vame, a porabila bom to samo, da me bo s tem večjo vnemo poučeval. In nazadnje je le bolje jemati trpko zdravilo iz apetitne posode...

Vidic tudi iskreno, dà, ginljivo ljubi svoj jezik in že radi njegovih toplih oči se ga bom rajša učila...

Posebno me je zanimalo, kar mi je povedal o profesorju Zimi: da je mož sloveč pisatelj svojega naroda.

Glej, glej, torej vendarle tudi na svoje vrste »vidnem mestu«!... Potem seveda razumem, da niti ne išče, rekla bi, zunanjih »vidnih mest«, nego se omeji na »notranje«. Ko mi je Vidic to povedal, sem se celo začudila, da se ukvarja Zima s poučevanjem; no, razložil mi je, da v tako majhnem narodu pisatelj s honorarji ne zasluži toliko, da bi mogel le za silo udobno živeti; a Zima se je baje

nekoč tudi izrazil, da je celo zadovoljen, ko ima nekaj ur na dan popolnoma treznega, vsakdanjega posla, da mu je pisateljstvo potem res le razvedrilo ter nima ob tem nikdar občutka, kakor da mu je umetnost takorekoč purgárska obrt. Vse to seveda razumem.

Zanimalo me je slišati tudi Zamarjevo mnenje o Zimi kot pisatelju... Prvič, ker sem že spoznala, da ima Zamar jako dobro literarno sodbo (šele njegove besede so mi s čudovito jasnostjo pokazale glede Tolstojevih del njih ogromno arhitektoniko, kakor se je na primer sloveči Jörn Uhl s tega stališča pod njegovimi krepkimi udarci nenkrat sesul pred menoj v svoje posamezne sestavine); drugič pa zato, ker sta si konkurenta... Zamar je namreč že zapazil, da se za onega posebno zanimam... Toda priznati moram, da se je vedel vseskozi korektno. Govoril je o Zimovih delih s toplim priznanjem in iskreno spoštljivostjo. Samo nekoliko preveč »svetobolja« da je v njegovih spisih... Temu pa je Vidič odločno ugovarjal, ko sem mu povedala; in med vrstami je Zamarju očital celo nehonečnost, ko bi mene lahko spravil v zmoto, da bi mislila: Zimovi spisi so okuženi od onega nezdravega čuvstva, katero kurzira pod tem že povsem diskreditiranim pojmom. In z ljubeznivo srditostjo je pristavil: »Ako pa gospod doktor Zamar označuje vsako toplo sočutje s trpečimi in vsako usmiljenje z razdejanimi s ceno frazo o 'svetobolju', potem seveda...«

Dasi bi si morala skoró očitati, da me vselej kar samo vrže na stran njegovih protivnikov, se mi res vsiljuje misel, da Zamar niti zdravega in lahko rečem: realističnega sočutja do nesrečnikov ne razume... Vsi človeški obrazi se dajo razdeliti na nekaj glavnih tipov; a to velja tudi za duševno delitev. In meni je skoro glavno, da se odločim, pod kateri duševni tip spravim Zamarja — vse druge njegove morebitne postranske poteze so potem res postranskega pomena. In ta tip (mislim, da mu že zdaj lahko rečem Zamarjev) ne pozna čuvstev, ki bi segala preko lastnih materialnih ali srčnih koristi. Zato se mu mora zdeti tudi vsako drugačno čuvstvo nezdravo, dá, smešno, vsekakor manj vredno.

Ah, in ti ljudje, ti Zamarji, tvorijo — življenje... In življenje je njihovo in ne naše (zakaj tudi jaz spadam na to stran)... In tem ljudem daje življenje vedno prav — zato tudi imajo vedno oni prav in ne mi... Kaj pa tudi iščemo v tem življenju in se celo zgražamo nad njim?... Ako nam ni prav tu in ako se ne znamo prilagoditi zakonom tega življenja, si ga gremo lahko ustvarjat

drugam, na samotni otok v Tihem oceanu ali celo na planete... Umetniki se jezijo, da na primer kramar nima zmisla za njih slike in da si niti njih razstav ne pride ogledat, kjer mu nudijo priliko, da bi si ta zmisel pridobil; in zahtevajo, da si ga prav mora pridobiti! S kako pravico? Ali zahteva morda kramar od slikarjev, da se zanimajo za blagovne cene, za konjunkturo? Ali niso ljudje življenja celo mnogo strpljivejši nego ti ljudje »izven življenja«? Imajo jih za nekoliko pretirane, mogoče celo za prismojene, vsekakor neresne; a s tem se tudi zadovoljijo in jih ne hodijo na nikak način nadlegovat, kakor oni njih, ki bi po vsej sili hoteli, da jim dajejo ti svoj denar za njih slike, njih pesmi in romane in hodijo poslušat njih opere in drame...

Pa da bi prišli vsaj na lep način, s klobukom v roki — ne, prikoraka v sobo, ne da bi potrkal, pokaže papir in platno, kamor je napisal in naslikal, in prezentira, kakor da je prinesel zapadlo menico... To je vendar najmanj naivno! No, državljani kraljestva življenja pozna svoja prava in jih vrže ven, te agente za španske gradove...

Da, če bi ti ljudje le malo razumeli, kaj je življenje, bi si vzeli prelepo geslo: »Trkajte in se vam bo odprlo... nadlegujte in boste dosegli... Zakaj otroci življenja ljubijo komodnost in mir in si ta mir tudi radi kupijo, ako ne gre drugače.« Pa ne: v svoji naivnosti hočejo, da mora biti uprav po njihovem! In nočejo razumeti, da imajo oni drugi tudi svojo pravico! Vsaj ono pravico, ki jo ima nov stroj v tvornici: fabrikant si ga je bil naročil, ga je postavil na njegovo mesto, ga je pognal in odpustil med drugimi delavci tudi Janeza Porinčiča. Janez Porinčič se prikrade drugi dan tja, strmi dolgo s temnimi pogledi v odjednika, dokler ga ne zgrabi jeza, da se zažene z vso silo v kolesje. To mu seveda odtrga roko, in Janez Porinčič vpraša: »S kako pravico?«...

Včasih imajo podaniki življenja celo pravo pravico... Pesnik je težkega srca prodal svoje pesmi in založnik mu je obljubil mnogo denarja. Pesnik pa ne more čakati in stopi k trem svojim prijateljem, ki jih ima za premožne, da bi mu dali sto kron predujma. No, glej: niti eden jih nima, da, niti pet kron ne. Bolj žalosten, da je na svetu toliko siromaštva celo tam, kjer bi ga človek najmanj slutil, nego radi lastnega praznega želodca, se pesnik vrne domov. Drugo jutro ga zbudi poštni sel s honorarjem. In kaj napravi naš pesnik? Gre in ponudi vsakemu treh prijateljev svoj denar, da bi jih rešil tolike mizerije. Pesnik je včeraj torej res verjel, da glasoviti odvetnik, sloveči zdravnik,

veliki trgovec niso imeli vsak po pet kron? Potem ta pesnik ni bil samo pesnik, nego resničen norec, in življenje mu to po pravici pové.

Poslušala sem nekoč slavnega igralca v slavni tragediji. Na mestu, kjer prikipi tragika do vrhunca in prestande biti vsa srca, zašumi naenkrat z galerije smeh. Iz lož, iz parketa, balkona ogorčeno protestno sikanje. Pa je imelo življenje, ki se pne tja gor do gledališkega strešja, vendar prav: slavni igralec je napravil svojo gesto v onem slovesnem trenutku za spoznanje preveč široko, je za spoznanje preveč milo zastokal — in življenje je potem visoke galerije to spoznanje brezobzirno »pribilo« ...

Nekoč izreče nekdo dovtip; ali enega onih finih, ko se humor komaj za hip, a tem bolj žarko zabliskne izza besed; celo društvo se zasmee in veseli te, da so ga vsi videli; zdaj se oglasi nekdo drugi in dene novo besedo zraven; toda moj Bog — to nima s prejšnjim vendar ničesar opraviti in je celo vse drugo nego kako nadaljevanje; in vendar se zopet vse zasmee; in zdaj ti je jasno, da čeda prej sploh ni ničesar razumela. Pa imajo vseeno prav: družba je dobre volje in se hoče smejati; in se smeje kar tako, z vzrokom ali brez njega ... Oni imajo prav in ne ti, ki se zgražaš!

Vsekakor: s pravico ali brez pravice imajo oni vedno prav!

Torej bo imel tudi dr. Zamar, tudi moj bodoči soproj vedno prav ... Ker je človek življenja ... Ah, Janez Porinčič, jaz sem sicer preveč pametna, da bi posegala v ostra in trda kolesa življenjskega stroja, toda to vem: včasih mi bo le težko, ko bom stala takole ob strani in strmela v njih sirovo logiko ...

15. februarja 1906.

Vidicu sem že prvi dan povedala, naj nikar ne misli, da se bom mučila s sklanjanjem in spreganjem, in ko sem videla, da nima pravega pojma o modernih metodah, ga takorekoč sama učim, kako naj me uči.

Pravzaprav me je bilo malo sram začeti ... Zamar ali tudi kdo drugi bi vendarle mogel priti na misel, da sem se lotila, ker mislim postati (seveda potom njega) Slovenka ... Ali ta pomislek sem takoj odrinila v stran. Nisem več vajena, da bi se komu na ljubo brez posebno tehtnih vzrokov odrekla nečemu, po čemer se mi je zahotelo; za sebe pa imam zavest, da bi se zdaj tu doli učila tega jezika tudi brez kakega Zamarja. Ko znam že toliko drugih jezikov, me je vedno mikalo, da

bi se lotila tudi kakega slovanskega, le prave prilike nisem imela. Seveda bi se na Dunaju pač ne bila začela pečati ravno s slovenščino; ali ko me ta jezik zdaj »osebno« zanima, naj bo slovenščina — preko nje mi bo bliže do ruščine ali poljščine, ako se mi bo pozneje zljubilo.

Vidic strmi nad mojimi uspehi. Pravim mu, da imam za jezike sploh poseben dar — ne pravim mu pa, kako se mi mudi po tej stezici v Zimovo dušo ... Zakaj začela sva z neko njegovo novelo, ki Vidicu posebno ugaja.

In meni tudi ... Ne vem zakaj — a pač vsled onih predsodkov pripadnikov velikih narodov — bi nikdar ne bila verjela, da je mogoče v jeziku tako malega naroda tako čudovito izraziti vsako in tudi najsubtilnejše čustvo najkompliciranejši ljudske duše. Znam že cele odstavke napamet in jih tudi popolnoma razumem — tem bolje, če trdi Vidic, da jih tudi izgovarjam neverjetno dobro ... (Moj Bog, usta, ki se znajo pretvarjati v jezikih, kakor angleščina, francoščina in turščina, da italijanščine in celo nemščine, ki se mi zdi naravnost mati naravnih človeških glasov, niti ne omenim — taka usta se bodo pač znala zviti še v nekatere nove oblike!)

In meni tudi ... Ne vem zakaj — a pač vsled na glas ponavljala te Zimove prelepe stavke, ga videla, kako jih je iskal po možganih, pretakal skozi srce in potem zapisal, se je naenkrat prikazala zraven njega — kakor se vidi to po kinematografih — Zamarjeva podoba ... (Sploh se mi zdi, da Zamar ne pusti onega ni za hip samega poleg mene ...) In Zamar se je ozrl mogočno na desno in na levo in je začel govoriti ... Doli pod njim, pod tribuno, na kateri je stal, okrog in okrog, daleč, daleč tja glava pri glavi pa nepregledna množica poslušalcev ... vse oči obrnjene vanj, vesele, zadovoljne, občudujoče, odobrujoče, vse glave nekoliko naprej sklonjene, da jim ne uide noben zvok njegovega čudovito sonornega glasu ...

Tu Peter — tam Pavel ... Izbiraj! ...

Ah, neumnost! — ko sem pa že izbrala ...

Ne, moja sodba, moja odločitev se ni čisto nič izpremenila, odkar sem zvedela, da je Zima še več nego »navaden človek«. Kvečemu sem bila malo ponosna, da sem to čutila, preden sem vedela. To se pravi: nisem čutila, da je umetnik, nego samo, da bi to lahko bil ... In taki ljudje so onim itak enako vredni — koliko sem jih poznala, ki so imeli več umetniške, rekla bi, latentne energije v sebi, nego pet pisateljev, skladateljev in slikarjev skupaj, in jim je manjkalo samo kinetične, tem, čeprav malim Michelangelom brez rok in

nog! ... Tem bolje zanj, če ima Zimov parni kotel tudi svoj ventil — da ostanem pri primerah iz fizike ...

Ne, moja odločitev se radi tega ni izpremenila! Naj nekaj svojih črnogledih domnevanj glede njega tudi umaknem: naj ne bo nosil dijaških nalog domov, naj ne bo ljudi moril z učenimi razpravami, naj ne bo ljubosumen, nego na psihološkem vrhuncu vere plavajoč, da taka žena takega moža ne more varati — kljub vsemu bo ostal le človek — malega življenja ...

Saj čutim sama, da si nekako ugovarjam ... Na eni strani se zavedam, da stojim kakor on izven velikega življenja, sama ga ne maram tega velikega življenja — na drugi strani silim vanj, se odmikam od onega uprav, ker vem, da bi ne mogel, ne znal noter, tudi če bi hotel ...

Ali je to ena tistih »nelogičnosti«, katerim je po krutem zakonu podvržen baje ves moj spol, ali je nasprotje le navidezno? ... Vse me silí, da bi našla razlago na ta zadnji način ... Če bi gori namesto izraza »veliko življenje« postavila besedo »splošno življenje«, bi prišla morda vendar bolj do jedra ... Zakaj to čutim jasno: tudi v velikem življenju je le mogoče posebno življenje, in malo življenje se še nikakor ne krije s pojmom posebnega, izjemnega življenja ... Videla sem že preveč grandseigneurstva s takim čisto izrednim življenjem, da bi verjela: tako višje življenje mora hoditi peš in bivati v stanovanju kvečemu štirih za silo opremljenih sob.

In tega bi dobri gospod profesor najbrže ne razumel ... In iz tega bi se razvila nesoglasja, ki bi ravno to na najsubtilnejšo harmonijo ubrano življenje polagoma razglasila ...

Ne, o vsem tem ni več govora. Odlok je spisán in podpisan.

Nego neka druga misel, ki se mi je že tolikokrat vsiljevala, ko sem videla na odru virtuozá, občudovanega od tisočev hrepenečih ženskih oči, obsutega od vencev in darov, sitega in bogatega, a sem vedela, da je komponist teh čudovitih zvokov umiral za gladom, nepoznan in morda celo zaničevan; ko sem čula grmeče ploskanje igralcu, a vedela, da je stvarnik teh silnih besed legel v grob in da ni pustil niti toliko, da bi bile njegove kosti na svojem — ta misel se mi, čeprav v nekoliko drugačni obliki, poraja sedaj, ko primerjam usodo teh dveh mož. Ne da bi hotelá le načeti vprašanje, kdo je večje važnosti za narodovo kulturo, tak politični voditelj ali tak poet (— pri nas, kjer gre seveda vse na večje dimenzije, so resno razpravljali celo: ali Goethe ali Krupp —), nego

omejim se v vsej skromnosti na to, da bi rekla: oba bosta za ta mali narodič enako vredna, Zamar in Zima. A kako potem, da se pred Zamarjem vse dvigne, če se prikaže in mu gre samo po sebi prostor v prvi vrsti, ko se oni skrije skromno v deseto? Zakaj povabijo na vse slavnostne sprejeme in obede samo tega, ko se drugega nihče niti ne spomni? ...

Pa mogoče, da je res, kar pravi star francoski pisatelj, da je na svetu vse pravilno izjednačeno: Zima sedi rajši v deseti vrsti in pojé svojo juho v miru — Zamarju je prva vrsta in prvi stol potreba, a ni na njem nič srečnejši zato. In danes petdeset let bo njegovo ime najbrže že davno pozabljeno, Zimovemu bo hvaležnih še tisoč in tisoč src, ki bodo črpala iz njegovih del tolažbo, moč in veselje za življenje.

Toda, kaj ima Henrik Heine od tega, da prihajajo še vedno pobožni romarji iz daljne domovine na njegov grob in trosijo cvetje nanj? Kaj bo imel takrat, ko bo že davno prah in pepel, od tega ubogi Zima? ... Danes gre celo deklet, ki ga je znalo ceniti, mimo njegove lepe, hrepeneče duše s poslancem Zamarjem na prvi sedež ...

23. februarja 1906.

Treba je napraviti konec ... Ne samo radi mame, ki postaja že nestrpna, nego tudi radi Zamarja samega, radi Zime, dá, celo radi Vidica, radi vsega ...

Mama je doslej molčala, ker sva govorili o moji poroki, kakor o nečemer, kar je sklenjeno; toda ko je ostalo vse že toliko časa ob samem govorjenju, se je začela vznemirjati in me priganja, naj dam Zamarju razumeti, da sem pripravljena. Mama meni namreč, da moram vendar računati tudi z Zamarjevim ponosom. Mož da je sicer gotovo silno zaljubljen, ali nikakor ni izmed onih, ki bi se ponižali do smešnosti. In treba je samo še kak teden, da se zazdi svetu njegovo snubljenje smešno, če bo ostalo brezuspešno. Tega pa bi Zamar ne prezrl in bi se užaljen umaknil.

Ne morem trditi, da mama nima prav. Osemintridesetleten mož (toliko jih torej ima Zamar) ni niti osemnajstletni mladenič, niti osemindesetletni starec — v tej dobi, ko se moški normalno zaljublja, je gotovo najnevarnejše igrati se z njimi. Pa meni res tudi ni do tega. Hotela sem, kakor sem že rekla, samo še čakati ...

No, zapazila sem tudi že sama na Zamarju znake prve nevolje.

Bilo je včeraj, ko mi je rekel z nekoliko vendar prisiljenim nasmehom:

»Primerjal bi samega sebe še najlaže starim goslim. Ne toliko seveda glede na mojo starost nego na ustroj takih gosli: vsaka nitka godala se je že prilagodila zvokom strun in še srednje vrste godec bi spravil nekaj poštenega iz instrumenta. Če ga pa zgrabijo strastni prsti velikega mojstra, se mora godalo samo čuditi, ali vre ta smeh in jok res iz njega... In sedaj je zasviral sam Paganini svojo diabolsko sonato na meni... Jaz čakam in drhtim, ali se zadene zadnji akord vriskaje ob strop neba ali se raztrga struna za struno. Vsekakor je uvod že jako dolg in strune so do skrajnih mer napete...«

Ko nisem bila prav gotova, ali naj bi ne bila v zadnjem stavku skrita že rahla grožnja in bi bila vsaka moja beseda lahko izzvenela v odklonitev ali sprejetje, a nisem hotela ne enega ne drugega, sem rajša molčala in obrnila pogovor na druge stvari. No spoznala sem le, da se je treba odločiti, ko ga ne maram več izgubiti...

Mož je sicer bolj zaljubljen vame nego da bi me ljubil — a tako sebični in inteligentni ljudje vendar ne znajo ljubiti; pa mi prvo tudi skoro bolj služi v moje namene nego drugo. Tako mu ostanem tudi manj dolžna; — dà, celo ničesar. Zaljubljenost se naslanja itak bolj na telesne čare in mož torej ve, kaj dobi, pa je stvar poravnana! Kar se pa mene tiče, mi on konvenira in mi je celo všeč. In to je zaenkrat tudi dovolj!

Drugače je z Zimom. Ta človek je na najboljši (ali pravzaprav najslabši) poti, da me začne ljubiti. In to je nesreča, ki jo moram preprečiti. Pot, po kateri Zima sedaj stopa — dà, po kateri se že opoteka — vodi naravnost od hrepenenja do ljubezni, in če ne postavim čim prej vrzeli tja, bo prepozno. Ta vrzel pa se v prozaičnem jeziku imenuje zaroka ali poroka. Zaman me bo poskušala prepričati nevesta ali poročena žena, da je kdo prehodil to celo pot in prešel tudi preko vrzeli — brez njene krivde. Da se ni sama vsaj za hip nalašč zadela vanj in pokazala prihajalcu, kako slabo

stoji, kako se morda že maje — možak bi bil prišel do plotu in bi se bil tudi ustavil. (O vem, samo dolgočasna in filistrozna ženska bo na ono živo ali mrtvo zapreko, vrzel ali plot, sama kazala, stala celo s plamenečim mečem na straži tam; zato tudi pravim: samo stresati te zapreke sama ne sme, če noče biti sokriva.) In tako postavimo tudi pred ubogega Zimo in telega nespretnega otroka Vidica to (živo ali mrtvo?) oviro... In Zima se prime za glavo, se iztrezni iz svoje omotice in ostane tam, ako se celo ne obrne in pojde počasi nazaj — pred Vidicevimi nogami je pa še preveč belih poti na vse zelene strani, da bi se čez malo časa že le še več nego spominjal (in najbrže celo prijetno spominjal) svoje prve zgrešene poti... Sicer pa bo tablica z Zamarjevim imenom nad zagrado sama dovolj krepko oznanilo, da je nepozvanim vhod prepovedan...

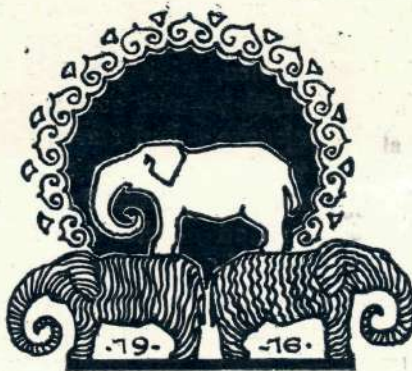
In tako, gospod doktor Zamar, je vse pripravljeno, da lahko stopite vsako uro v posest. Ta dva nesrečna človeka me drugače tudi še kompromitirata: eden se preveč zapleta, drugi preveč z rokami maha — eden sicer pač le sam s seboj, drugi najbrže celo z drugimi govori, kam ju nesejo noge...

Še nekaj pa se bo s tem zgodilo, kar bi mi skoro ne bilo ljubo: Zamar bo triumfiral in Zamar spada namreč med tiste ljudi, ki jim vsakdo privoščiči, če že ne nesreče, pa vsaj kolikor le mogoče — blamaž... In za njim se obrača zdaj, ko se jim zdi, da se toliko časa okrog mene zaman trudi, že precej takih prijaznih oči... In jaz, ki me še vedno vse sili, da bi bila v takih malih neprijetnostih rajša med njegovimi protivniki — jaz skoro obžalujem, da mu moram uprav jaz pripomoči do tega triumfa...

Pa seveda — brez telega ne morem postati njegova žena...

Ti, ljubi moj dnevnik, ki mi vidiš v srce, ti veš, da te besed ne mislim tako slabo. »A značilne so le!« bi rekel moj nekdanji profesor zgodovine...«

(Dalje.)

Disonance.

Dr. Ivo Šorli.

4. maja 1906.

V vsakem pogledu, i zunanje i notranje, bi na tem mestu, nad datum morala z velikimi črkami napisati mogočen rimski II. Zakaj ne samo, da bo nadaljevala Magda Zamarjeva, kar je do tu napisala Magda pl. Toma, torej takorekoč druga oseba, nego tudi po vsem bistvu se navadno razlikujejo dnevnik deklet od onih, ki jih pišejo poročene dame.

Če jih poročene dame sploh pišejo... Vsaj vse moje znanke, ki seveda niso čakale tako dolgo svojega »princa«, ali pa so ga že prej dobile, so takoj ali kmalu po poroki prenehale. Mogoče, da so nekatere potem zopet začele, a ne verjamem. Nekoč nam je profesor slovstva razlagal, zakaj večina ljudi preneha čitati beletristične stvari, ko pridejo v neko dobo. Češ, da umetnost more ostati uteha le onemu, ki je sam vsaj nekoliko umetnika, in se torej »globlje zanima« zanj. Tako globlje zanimanje mora občutiti po mojem mnenju tudi oni, ki naj vedno naprej nabira in shranjuje te slike, da, rekla bi: odtiske svoje duše. Da pa najde kdo svoje veselje na njih i potem, ko se že začne življenjsko trpljenje, da se teh Veronikinih prtov celo ne prestraši, v to je treba že naravnost naгона ustvarjanja, se mi zdi...

Ali bi imela jaz ta pogum tudi tedaj, če bi prišle moje težke ure, to prepuščam danes še bodočnosti. Vsekakor bi to ne bilo proti mojim »principom«. Zakaj drugo je, prekiniti slikanje, dokler čutimo, da nam je premaknjen duševni obraz samo mimogrede, drugo je takorekoč pomakati v grenko kopel spominov in »razvijati« lastne poteze, kakor nam jih je skrivila stalna, velika, harmonično-trajna bolešt...

No, danes mi je treba vse to, hvala Bogu, šele domnevati. Zakaj danes sem, kar se tako reče, srečna novoporočenka v medenih tednih...

Ah, dobro da ni bilo iluzij!... Dobro, da sem kljub vsej svoji romantičnosti tako trezno bitje... Toliko slabše, če mi je novi stan prinesel vseeno nekoliko razočaranj...

Kdo je kriv?... To rečem slovesno, da bi pač niti v intimnosti dnevnikovih izpovedi ne padel na koga drugega neopravičen sum: krivo je življenje samo... čeprav le tisto življenje, ki sem se mu po lastni volji zapisala...

Ali pa sem tudi res dovolj odkritosrčna: ali res ni bilo iluzij, vsaj globoke nade prej, da bo

vendar drugače, nego sem se bala?... Ali ni človeško srce vendarle ustvarjeno tako, da se še vedno nadeja — nadeja, ali se morebiti celo oni, ki smo o njem tako dobro vedeli, da ni »princa«, naenkrat ne pokaže »princa«?...

Zdi se kljub vsemu, da je res tako... Ko sem začutila na čelu prvi poljub, me je zgrabila taka opojnost, da sem se vdala čudno nespametnim sanjam...

In čutila sem, da jih odseva ves moj obraz, da ta obraz sam ni več moj obraz... In morda samo zato sem se zbala teh sprejemnih plošč...

Vsekakor sem se napotila odtlej samo enkrat do pisalne mize, a teh listov niti odprla nisem več — noga se mi je obrnila sama proč...

Nisem mogla... Sramovala sem se svojih čuvstev pred samo seboj... In čutila sem, da bi jih napisati že celo ne mogla... Ne vem, kako mi je: čeprav ne nameravam teh listov nikdar nikomur pokazati, imam vendar skoro vedno občutek, da stoji nekdo za menoj in mi gleda čez ramo... Ali se ne godi vsem ljudem tako — ali je že bil človek, ki je napisal o sebi res popolnoma in do zadnjih temeljev odkritosrčno besedo o svojih čuvstvih? Kako more biti odkritosrčen šele človek, kateri čuti tisočero glav svojih čitateljev, svoje publike za seboj?... Ali pa je mogoče baš ta občutek v hrbtu zunanji znak pisateljskega »daru« (ki bi ga imela potemtakem tudi jaz...) in bi vsaj popolnoma preprost, naiven človek mogel napisati sicer nerodno, a iskreno besedo?

Pa da bi se človek bal, pokazati belemu dnevu samo nelepe misli, to bi razumela... A moja čuvstva so bila v tej dobi lepa, bela, čista...

»Čista da, a ne več deviška«... Kdo se je tu oglasil za menoj, da me je vso streslo?... Kdo more trditi?

Ah, vsakdo, ki razume, kako dolga je še pot ne samo od nečistosti do čistosti, nego tudi od čistosti do devišstva...

In od tistega grma belih lilij tam v kotu vrta me je bil res potegnil ta prvi poljub... O, ne v vrtinec nelepих strasti in poželenj, nego samo v čudno trudno omotico, ne v pijanost krvi, nego samo v pijanost srca... samo da je bila ta pijanost vendar bolj čutna, nego čuvstvena...

In temu se nisem niti marala ustavljati. Čutila sem natanko, kako mi je zdrknil vestalski pajčolan najprej s pleč, se vlekel še malo za menoj in ob-

ležal potem na poti... In ni mi bilo do tega, da ga pridržim, da ga poberem... samo malo, malo težko mi je bilo ob tem...

Ali pa ni bila celo ta rahla otožnost znak razbolelosti mojega čustvovanja? Spominjam se zdravnika, ki je bil silno ogorčen na Merežkovskega, češ, da je v svojem slavnem romanu napravil iz Petra Velikega polblaznega božjastneža. Ali bi ta zdravnik iz teh mojih zapiskov ne diagnoziral na mojo začenjajočo se histeričnost? ... S pravico ali ne?

Zdi se mi, da brez pravice. Ali so Petri Veliki, Napoleoni zato manjši, če so bili epileptiki? In ali moramo biti mi mali ljudje, če imamo bolj razvito duševno življenje nego povprečniki, zato že histeriki, ekscentriki, ali kakor nas že imenujejo oni, ki so »zdravi«? Samo radi tega gotovo nismo.

Ne, taka čustva, ali bolje: take občutke mora imeti pred poroko vsaka zdrava ženska, katera ni pokvarjena. Brez groze bo preživela ta čas kvečemu tista, katera vé, da je dobila svojega »princa«; in katera popolnoma zaupa v njegovo sladko tenkočutnost; ali tista, ki je brez te omamljenosti in kateri vzbujajo misel na bodočega soproga samo strah. Jaz pa nisem bila ne od teh, ne od onih...

Če ne »princa«, pa kavalirja se je pokazal moj Stanko v vsakem oziru... Da se ni pokazal »princa«, ni njegova krivda, to sem rekla že gori, in ni njegova krivda, da je padla otožna razočaranost na mene...

Samo v enem pogledu bi bila vendar pričakovala, da me bo malo bolje umel: da bi me ne bil tako tiral od mesta do mesta, od galerije do galerije, od slike do slike... Razumel naj bi bil, da se vsaj meni ni prav nikamor »mudilo«; da bi mi bilo res vseeno, če bi bila prišla celo samo do Benetk in prinesla oni biljet za potovanje »okrog sveta« makar čisto neporabljen za spomin domov; da mi do takega potovanja »po programu« že celo ni bilo; a da mene niti to, kar bi bila videla že v samih Benetkah, ni »zanimalo«, nego da bi bila hotela vse te lepote (še bolj izven muzejev, nego po njih) samo uživati... počasi... kakor v sanjah... kakor izgubljena... kakor da plavam naprej in naprej, kamor me nese mehki val...

Pravzaprav je značilno, da rabimo isti izraz, če se vozimo po svetu po opravkih, ali za zabavo — vedno le »potujemo«. In vendar bi se morali v zadnjem slučaju iti samo — šetat... Čez kako leto si ogledam Italijo še enkrat, ampak po svoje, ker je takorekoč edina dežela, ki je še vedno do dobra ne poznam.

No, ta pot se je izvršila vsa »po programu« in »po programu« sva se predvčerajšnjim vrnila domov.

Mama se je včeraj odpeljala na Dunaj. Kakor sem pričakovala. Tudi »po programu«...

In danes sva s Stankom sama. In danes začenja to novo življenje. Najbrže tudi »po programu«...

15. junija 1906.

Zdi se mi, dragi moj dnevnik, da se ti bo le godilo, kakor vsem dnevnikom poročenih žensk... Hiral boš bolj in bolj in nekega dne pojdeš med — »spomine«...

Večina mojih bivših tovarišic se je opravičevala z opravičevanjem gospodinjstva. Tega bi o sebi ne mogla trditi: posla imam pravzaprav še manj nego prej. V hiši sta že dve drugi ženski in vrhutega se Stanko sam meša v vsako stvar. Tako je moja naloga takorekoč le ta, da »prenašam« njegove ukrepe na služkinje.

Blagor jim, ki imajo dela, namreč dela po poklicu — najboljše: dela za zaslužek! Zakaj samo delo za — denar ima pravzaprav pravi zmisel. Seveda delajo tudi ljudje, kateri imajo tega denarja že celo preveč, a ti imajo vsaj še zmisel zanj. Jaz ga nimam. Celto to se mi zdi, da bi spravljalas s svojim delom le druge ljudi ob zaslužek, kateri so ga potrebni. To ni morda izgovor, zakaj jaz nisem lena in bi rada delala, samo da bi razumela zmisel.

Vem pa, da je tudi druga vrsta opravkov, ki se jih polaščajo posebno bogatini — takozvano dobrodelno delovanje. Sveta Elizabeta je bila kraljica in bi ji gotovo ne bili pustili kuhati in pospravljati, tudi da je hotela. In vendar je bilo njeno življenje prepolno neprestanega opravka. Bila je pač ljubljena božja in Bog ji je podaril — poklic za dobrotljivost. Jaz ga žalibog ne čutim. Kadar mi pride siromak v hišo, dobi več nego se je nadejal, to mu vidim na očeh; in zato jih je tudi vsak teden več. (Stanko že mršči obrvi in nekega dne mi bo rekel »trezno besedo«...) Toda da bi jih hodila jaz sama iskat... ne, kaj bi se izgovarjala: ne da se mi... zmisla nimam...

Potem pa je toliko več vzroka, da se še nadalje baviš z menoj in »ubiješ« vsaj kako uro ob meni! — praviš ti. Ne vem, če je ta tvoja tako prava... Tak dnevnik, prijatelj moj, ima vendar samo namen, da beležimo svoja čustva vanj — da jih takorekoč še na licu mesta »ugotovimo«. Toda kakor je na drugi strani sicer res, da ona dama, katera je zapisovala v svoj dnevnik, če ni imela baš druge »tvarine«, vsebino gledaliških in kinematografičnih dram, ko bi si bila lahko kupovala

dotičnih knjig in shranjevala »vsebinske lističe«, ni kazala bogve koliko duha; in kakor je torej res, da taka »dejanja« sama nimajo v dnevniku inteligentnega človeka ničesar iskati, tako je tudi res, da bi bila čuvstva sama brez dejanj, brez dogodščin, podobna telesu brez kosti, ki bi se moralo na mestu sesesti samo vase...

Zdaj tudi polagoma razumevam, zakaj se mi je pero po zaroki samo ustavilo. Ko je bila enkrat potegnjena pod več ali manj zmedena števila one predhodne dobe ravna črta in zapisan s krepko roko rezultat, potem ni imelo več mnogo zmisla, mešati in stikati po njih. Vse »dogodšchine« so se tudi naenkrat ustavile — sama čuvstva brez njih pa se mi zdijo brozga. Tu človek nekam tipa in bi hotel nekaj prijeti, pa mu gre vse skozi prste, kakor bi brodil po več ali manj topli češpljevi mezgi. Joj, in ah in oh — a ne boli in ne veseli ne njega, ne tistega, kdor bi to čital, ali pravzaprav: kakor to tolikokrat čitamo v knjigah.

Dozdeva se mi, da hoče biti tudi to moje novo življenje brez zunanjih ali notranjih dogodščin — takorekoč brez misli... Potem bi seveda ne imela ničesar poročati iz njega.

Mogoče pa se me nebo usmili in mi podeli najvišjo dobroto: dobroto materinstva...

Mnogo, mnogo molim za to...

Bled, 20. julija 1906.

Prejšnji teden sem se pripeljala na letovišče. Hotela sem vztrajati do 1. avgusta, ko bo mogel iti tudi Stanko; toda vročina je postajala zadnje dni tako neznosna, da mi je, nevajeni, resnično škodovala na zdravju in sem se končno vdala prigovarjanju. Izbrala sem si pa te kraje, ker jih še nisem poznala, a bo tudi Stanku laže stopiti domov, če mu bo kdaj potreba. Pravi namreč, da bo moral vsaj dvakrat svoje počitnice radi važnih sej v Trstu prekiniti za nekaj dni.

Najprej sem bila pet dni ob Bohinjskem jezeru; ali ko sem si prišla potem pogledat Bled, sem takoj sklenila, da se preselim sem. Saj je lepo tudi tam, a zdelo se mi je, kakor da sem ves dan v cerkvi... Preveč blizu mi je bila tam veličastnost narave za sedanje moje bolj lahkotno razpoloženje. Ne bom ga pozabila Bohinja in nekoč pride tudi on na vrsto, le da se mi danes bolj prilega ta vedra, zelena brezskrbnost...

Izvolila sem si slovensko letovišče tudi radi jezika. Zdaj, ko sem uprav dosegla, da ga v govoru in knjigi že skoro popolnoma razumem in se tudi sama vedno laže in bolje izražam v njem, bi mi daljši odmor preveč škodoval. In do zime ho-

čem znati popolnoma gladko govoriti. Ne razumem onih žen, ki spravljajo iz omejenosti ali lenobe svoje može in njih družbo v zadrego, da se morajo radi njih služiti tujega jezika ali pa veljati za ne-taktne.

Učitelj mi je bil do odhoda Vidic in s prvim pride tudi on sem. Stanka moja vnema zelo veseli, a da bi me sam učil, mu manjka potrpežljivosti, pravi. In da bi se zdel samemu sebi negalanten, ko bi me moral včasih pokregati. Govori pa že tri mesece z mano trdovratno samo slovensko. Včasih nalašč pogrešim, ker se potem tako iz srca zasmeye. Jako lepo se smeje, a lepo ni, da se smeje... Vidicu se celo milo stori, kadar se mi pošteno spotakne.

Vidic mi je postal drag, kakor mlajši brat. Tudi Zima mi je kakor brat, odkar je ta srečna vrzel med nami vsemi... Tudi on pride čez avgust sem, Stanku samemu je moral obljubiti. To je tako ljubka, domača družba in vsi štirje skupaj tvorimo krasen kvartet. Stanko je najbolj pаметen, Zima najbolj moder, Vidic najbolj prisrčen, jaz pa najbolj pametna in modra in prisrčna. Ne najbolj pametna vseeno ne... to je Stanko... In zato ima on včasih v našem kvartetu — solo...

Jaz postajam tako polagoma Slovenka, vsaj — kako bi rekla? — politično... Narodič mi prihaja vsak dan bolj simpatičen. Posebno sem ostrmela, ko mi je Vidic prvič takole mimogrede omenil Družbo sv. Mohorja. Med dobrim milijonom ljudi skoro stotisoč udov, po šest knjig za vsakega! Čita torej vsako vrsto vsaj tritotisoč ljudi — dobra četrtnina celega naroda! Čula sem jih že debatirati z drugorodci, a tega mogočnega argumenta niti omenili niso, ko bi moral stati v prvi vrsti njihove apologetike!... Spomnila sem se nehote izreka duhovitega žida o antisemitizmu: »Krasna ideja; škoda, da je ne more oživotvoriti kdo izmed nas!« Celo ti trije inteligentni ljudje šele verjamejo, kako je kaka njihova stvar lepa, ko se razvnamem ob njej jaz, tujka... Menda splošni delež malih...

Ne, meni je glavno, da radi »narodnostnega vprašanja« med Stankom in menoj ne pride nikdar do spora, kakor sem se spočetka včasih bala, videč njegovo nekoliko morda le preživo »zavednost«...

Bled, 10. avgusta 1906.

Gorenje besede sem pred skoro mesecem dni napisala bolj mimogrede, dasi sem bila o njih prepričana...

To se pravi... prepričana? Da jih nisem zapisala morda bolj iz spravljalivosti, iz onega hrepenjenja, da bi še sami sebi prikriili že znake nečesa,

česar se bojimo? Zakaj, da sem hotela biti popolnoma odkritosrčna, bi bila morala že omeniti neko Stankovo opazko, ki me je nekako neprijetno zadel. Bila sva na Markovem trgu v Benetkah, pred cerkvijo samo, ko je prišla od nasprotne strani večja družba v lodenski obleki, z nahrbtniki, z zelenimi klobuki in golimi kolena. Moj Bog, saj ni bilo niti treba, da sem stala v tem ogromnem salonu, kar je ta najdivnejši trg na svetu, da bi občutila vso neskladnost take oprave in obžalovala s tolikimi svojih rojakov, čemu se neki postavljamo posebno še pred tujci s temi našimi groznimi »posebnostmi«. Zato pa in ker bi me moral toliko že poznati, je bilo tem bolj nemilo od Stanka, da me je dregnil in pokazal tja: »Poglej jih!« ...

No, mislila sem si, da me je hotel le podražiti. Polagoma pa moram prihajati do prepričanja, da je bila ona kretnja zavestno naperjena seveda ne proti meni, a vsekakor proti mojemu narodu... Isti pomilovalni in prezirljivi nasmeh opažam često na ustnicah teh ljudi in posebno še na Stankovih, kakor sem ga tolikokrat opazila pri Francozih, Angležih, Italijanih... Ali, da ne rečem drugega: tu sem vendar do skrajnosti presenečena in skoro ne razumem te — neskromnosti... Tak pedenjožic bi se vendar ne smel še postavljati pred velikana, pa naj se mu tudi zdi malo kuriozen... In naj se čuti celo člana »velike družine« — ta družina še ni na takem glasu, da bi človek ponižno sprejemal njegov prezir!...

Kar se pa tiče razburjenosti mojega dobrega Stanka, ako mu kateri teh ubogih kmetov že na nosu ne spozna, v katerem jeziku naj ga nagovori, se mi vidi naravnost malenkostna. Ti siromaki se pač zavedajo, da njih govorica pred velikim svetom še ne velja bogve koliko in jim je na tem, da se ustrezajo in — zaslužijo. Naj bi jih kvečemu poučil, če že misli, vse drugo je kratkomalo smešno!

Jaz seveda molčim, a baš prijetne mi te stvari niso. Ne da bi bil žaljen moj narodni čut — saj bi se morala zdeti sama sebi prav tako malenkostna, če bi bil — nego žal mi je, da po mojem mnenju kaže moj mož s tem tako malo široko obzorje...

Včasih se ozrem po Zimi in Vidicu, da bi spoznala, ali se vsaj njima Stanko ne zdi malenkosten. No, rekla bi, da njegovo postopanje celo odobrujeta... Kvečemu, da se posebno Zima pri takih prilikah zdrzne in od daleč pogleda name, kakor da mu je mučno radi mene... A to kaže samo, da me ima za tujko...

Potemtakem bom med temi ljudmi tudi vedno le tujka! Kvečemu, da bi čez nekoliko let, ko

preteče že toliko časa in bom govorila njih jezik že popolnoma dovršeno, polagoma mojo prove-nienco pozabili...

Pa so nam vendar od vseh strani zatrjevali, da je ljubezen mednarodna. Oziroma, ko jaz o »ljubezni« niti nočem govoriti — da so take stvari v zakonu brezpomembne. Da to ni res, vidim že danes — res je morda le, da niso tolikega pomena, vsaj ne tolikega, da bi se radi njih razbila takozvana »zakonska sreča«, če so drugače dani vsi pogoji.

Fej, kako mi je zoprno, da moram le od daleč in četudi le mimogrede govoriti o »politiki«!...

Bled, 27. avgusta 1906.

Dozdeva se mi, da me je ta stvar vendar malo preveč prevzela in da se bom čisto lahko prilagodila. Poseben vtisk so napravile v tem pogledu name baš Stankove besede, ko je neki dan nanesla prilika, da sem mu mogla na lep način spomniti ono »malenkostnost«, o kateri sem govorila zadnjič.

»Mi malenkostni?« se je začudil. »Tvoji ljudje so malenkostni, ko si registrirajo pri svojih sedemdesetih milijonih vsako dušo, da je ne izgube, in bi hoteli še katero pridobiti. Tak narod, kakor smo mi, ima pa samo dvoje poti: ali se resignirano odreče svojemu obstoju sploh, ali pa pazi, da se mu niti eden ud ne izgubi. In ker prvega ne moremo in nočemo, nam ostaja le druga pot. Tem bolj, ker narod-bogataš niti ne more izgubiti, siromak pride pa še ob to, kar ima, ako ne napne vseh sil. Mi gotovo nočemo nikomur ničesar jemati, dolžnost pa nam je, da držimo svoje z vsemi močmi. Sicer pa so to naše stališče razumele skoro vse tujke, katere so se poročile z našimi možmi,« je pristavil nekoliko ostro. In naštel mi je celo vrsto dam tudi v našem mestu, o katerih niti slutila nisem, da so moje rojakinje, ko so zdaj naravnost »narodne dame«. In končno je pristavil z veliko odkritosrčnostjo: »In baš zato, ker sem videl že toliko takih vzgledov in res spoštujem to lepo razumnost in prilagodljivost žen tvojega rodu, se nisem pomišljal, potegovati se za tvojo roko. Italijanke na primer bi nikdar ne bil vzela, ko vem, da so tudi v tem pogledu preveč podvržene strastem svojega srca: one tudi svojo govorico v tem pogledu strastno ljubijo — naglašam: ne iz razuma, ne iz srca v navadnem pomenu, nego iz krvi — zato jim ostane vse tuje za vedno tuje.«

Samo tega ne vem, ali se moj dobri Stanko ne moti o motivih »prilagodljivosti« žen mojega rodu... To je: da bi izvirala ravno iz razume-

vanja kakega »stališča«, torej takorekoč iz — politične razsodnosti... Veliko bolj se mi zdi, da temelji na naši »veri v avtoritete«, skoro bi rekla: na naši potrebi po avtoritetah, na enem najznačilnejših svojstev naše rase: na disciplini! Mi smo vajeni svoje predstojnike — če so to tudi naši možje — ubogati! (Česar na primer romansko pleme — katero ne zna ubogati, ampak samo pogajati se — sploh ne razume). In to je gotovo ono svojstvo, katero nas je napravilo tako silne, pa naj se tudi kateri ali, še bolje, katera izmed nas izgubi...

Tudi jaz čutim v sebi ta naгон ubogljivosti... Nikdar mi ni ugajal cinizem takozvanih modernih dam glede njih soprogov, ki je Francozinjam skoro narodna lastnost. Po tem, kar sem doslej videla, bi rekla, da tvori tako narodno lastnost pri Romankah, da smatrajo moža za bitje pod seboj, Slovanke nad seboj, pravi Nemki pa naj bo soprog bitje poleg nje, a to do vseh lepih posledic tega pojma...

Ako soprog to vsaj nekoliko zasluži, seveda... In moj Stanko to zasluži...

Kar se pa »tujstva« tiče, je po mojem mnenju stvar zelo enostavna: oni, ki ji je to na poti, se ne sme poročiti s tujcem; ako pa to stori, mora iz tega izvajati tudi vse posledice in njeni rojaki, v svojem poštenju, sami ne bodo zahtevali od nje izdajstva proti možu, takorekoč dvojnega izdajstva...

Bled, 30. avgusta 1906.

... To je res že od sile — kaj ne pridem več iz te politike? ... Snočnji »incident« (ali kako bi ta dogodek imenovala, da mu ne dam bolj tragičnega imena, nego zasluži?) snočni dogodljaj ni bil sicer v pravem pomenu političen, a bil je vsaj narodno-kulturnen, torej vendarle izven navadnega ženskega »delokroga«.

Postalo nam je na terasi hladno in odšli smo v salon. Vsi trije gospodje so me prosili, da bi sedla h klavirju in kaj zapela. Seveda sem rada ustregla. In ker sem vzela od doma res samo izbrano blago s seboj, nisem mnogo izbirala in sem začela, kjer je bilo.

Komaj pa odprem usta, zaslišim Stanka za seboj:

»Zakaj pa bi ne zapela včasih tudi kaj našega — vedno samo te švabske stvari!«

Ozrla sem se vsa presenečena in videla njegov zelo mračni obraz.

To ni bilo samo netaktno in nefino, bilo je tudi bedasto! In zavrelo je vse v meni.

Skoro bi sama ne razumela, kako se je v hipu razvil ves odgovor v moji glavi. Najbrže pač zato, ker sem se v zadnjem času v mislih vendar vsaj že dotaknila tega problema. Vsekakor sem zelo gladko in mirno povedala:

»Dragi moj, to bi mi bil smel očitati samo, da sem prišla s kako izzivajočo politično popevko. Dokler pa jemljem iz mednarodne zakladnice, iz kateregakoli predala, nima nihče pravice, da bi mi delal take, recimo, politične medkllice. In ko smo že pri tem, me ni strah pred vsemi izjaviti, da jaz ta dva pojma: politično in kulturno jako natanko razločujem! Kar se prvega tiče, sem se že davno z resničnim veseljem oprijela vašega jezika, se politično že sama popolnoma čutim del vašega naroda, bom svoje otroke, če mi jih Bog dá, vzgojevala vseskozi v vašem duhu — kulturno pa so vse moje korenine v mojih rodnih tleh in nihče nima pravice, da bi me poizkušal tam izrvati. Trudila sem se in se bom, da bi prodrla tudi v globine vašega narodnega bistva — ne vidim pa vzroka, čemu naj bi se pri tem s silo iztrgala iz objema onih tajnih moči, ki so se opletle od vsega začetka okrog mene in se zajedle globoko vame.«

Vsi so ostrmeli. Stanku je bil obraz še bolj teman — ni me razumel... On je samo »politik« in razume tudi narodnostna vprašanja samo tako. Stanko — to sem spoznala v tem hipu z vso jasnostjo — ni kulturnen, nego samo izobražen človek... Tudi mladi Vidic me očitvidno ni razumel. Brezdvomno mi je sicer priznaval pravico, da sem tako govorila, a pogledal me je vendar tako žalostno, kakor bi bil hotel reči: Evo, niti taka ne pozabi, kaj je bila. In v srcu je gotovo delal sklepe, da se nikdar ne zveže s tujko... Pač pa me je popolnoma umel Zima. Z enim samim pogledom in lahkim vklonom glave mi je to razodel.

Jaz sem se napravila, kakor da je s tem zame zdaj vse opravljeno, in sem nadaljevala svoje igranje — petje bi bilo seveda videti kakor izzivanje. Naenkrat pa se je vnela za menoj živa debata med Stankom in Zimo. In kar sem prej začutila v prvem trenutku, mi je zdaj potrdilo to, mestoma zelo razburjeno prerekanje. Stanko je zahteval, da mora žena, katera vzame tujca, pretrgati vse zveze s prejšnjim življenjem in se poglobiti samo v bistvo svojega novega naroda, v »čare svoje nove domovine« (samo toliko je privolil, da ji stare vendar ni treba sovražiti). — Zima je trdil, da je dovolj, ako taka žena svoje življenje novim razmeram na zunaj prilagodi in se poleg tega še notranje v novem zmislju izpopolni. Stanko je torej zastopal politično, Zima kulturno stališče... Profesorjeve be-

sede so veljale tudi za Slovenko, katera vzame Nemca — Stankove seveda samo za Nemko, katera vzame Slovenca. (Zakaj za Slovenko da ostane vedno načelo: noben prah male krpe se ne sme izgubiti!) . . .

Bila bi molčala do konca, da ni postal Stanko z neko opazko nekako »oseben«. Rekel je namreč, da bi morala tujka, katera ima taka čudna načela, to že pred poroko pošteno povedati. In ni mi bilo do teža, da se izdam, kako sem ves čas vlekla njun pogovor na ušesa, čeprav sem se delala, da me ne briga, nego sem rekla:

»Gotovo bi bila to tudi storila, da jo je kdo po tem vprašal. Ali uverjena sem, da bi taka izjava, kakor sem jo — da se poslužim političnega žargona — jaz prej podala, takega moža prav go-

tovo ne bila oplašila, in zato tudi naknadno tako očitanje ni popolnoma korektno. Kar se pa mene še posebej tiče, bi si dovolila opazko, da takrat takih načel celo sploh nisem imela, ker se s takimi stvarmi nisem nikdar pečala. Ako se zdaj, ni moja krivda — jaz bi gotovo ne bila začela. Pravico v to pa si lastim, dokler se smatram za misleče bitje.«

Moje besede so bile tako odločne in menda pač tudi tako prepričevalne, da je zdaj tudi Stanko umolknil. In z malomarnim nasmehom je predlagal, da rajši pustimo tako nespametno modrovanje ter se lotimo česa boljšega. Povabil je Vidica na partijo šaha, Zima pa je sedel bliže k meni, ki sem bila po zadnjih besedah pričela z Dvořakovimi »Slovanskimi plesi«. (Dalje.)

Solze.

Šopek cvetic, kot zlati klic
v moje srce.

In pred večerom so glave nagnile,
kot bi deklice bile,
ki jočejo bele solzé.

In v dnu teh solza je pol neba.

France Bevk.

V ruskem Turkestanu.

Dr. Ivan Knific.

7. Onstran Aralskega jezera.

Ne smem pozabiti prikazni, ki sem jo videl v Kirgiški stepi prvi dan na večer, drugi dan pa zgodaj dopoldan, prikazen, ki je znana kot — f a t a m o r g a n a.

Vozili smo se po ravni puščavi, ki jo je v ozadju ograjalo gričevje. Proga je tekla po vzvišenem nasispu. Na levi strani se je širil najdrobnejši pesek prav do gorskega podnožja. Stal sem pri oknu in zrl na gorovje. Naenkrat se mi je zdelo, da se razteza med progo in griči široko, svetlomodro jezero. Da nisem ravnokar še videl rjavega peska, bi bil za gotovo mislil, da gledam puščavsko jezero, kakršno nastane pač spomladi po deževju, ob poletni vročini pa bi se brez dvoma posušilo do zadnje kapljice. Zamizal sem in zopet pogledal: ista

sinja jezerska gladina se je širila pred menoj. Vščipnil sem se v bedro, da se zdramim, če sem morda zadremal: prikazen ni preminila. Da nisem sanjal, me je prepričal deček, ki je stal pri sosednjem oknu. Čebľjal je venomer. Hipoma je umolknil, pogledal srepro na vzhod in zaklical: »Mámuška!« — »Čevó? (Česa želiš?)« se je oglasila v kupeju mamica. — »Smatrí, smatrí! (Poglej!)« — Iz oddelka je stopila mlada góspa. — »Vot, vot, vadá! (Glej, glej, voda!)« — Mamuška pa je malomarno zamahnila z roko: »To ni voda, to je stepa,« in se vrnila.

V puščavi so take prikazni pogostne. Pesek se vsled žgočega solnca hudo segreje in z njim vred spodnja plast ozračja, ki se dotika tal, da zrak miĝeta kakor nad žerjavico. Višje zračne plasti so zjutraj še mrzle, na večer so se pa tudi že ohladile.

19. Ein Franciscus de Paula in einer schönen Ebenholzernen
ram 4 duc.
20. der keysche Joseph v(on) Cagnazi 17 duc.
21. Eine Poesie v(on) Cavaglier liberi 7 duc.
- Violante
22. Ein Mathematicus v(on) Pronde 5 duc.
23. Ein waxemes knabl v(on) Algar 5 ducat(en)
24. Ein Hieronymus v(on) Weyßkürch 5 duc.
25. Eines mahlers Contrefait v(on) Silhavonians extra gut
25 duc.
26. Ein Magdalena v(on) Bambin 3 d(uc.)
27. Zwey La(ndscha)fft(en) auf besondere arth gemahlen 12
d(uc.)
28. eine Marinaresca 4 d(uc.)
29. Zwey Bataglien 2 d(uc.)
30. ein blum(en) Crantz 3 d(uc.)
31. Ein Dalila 1 d(uc.)
32. Ein alter blatl v(on) Rubens 20 ducat(en).
33. Ein Groppo v(on) Engeln v(on) Palma 6 duc.
34. Ein Stephan(us) v(on) jung(ern) Remp(.) 2 d(uc.)
35. Ein Contrafait eines Cavalir 1 d(uc.)
36. Ein verblichener Seneca sambt d(er) ram 6 d(uc.)
37. Ein fruchtstückh 1 d(uc.)
38. Ein Original riß v(on) Paulo Veronese eingefast 3 d(uc.)
39. Zwey Stückl mit 4 köpfen 2 d(uc.)
40. 6 Medaglien ad libitum
41. Ein S Andreas bild 1 guld(en)
42. Ein Joannes 1 guld(en)
43. ein große La(ndscha)fft 2 d(uc.)
44. Ein Hyeronymus 1 ducat(en)
auf den Saal
45. Ein Original Schizzo v(on) d(er) Kupel zu Rom all' Giesu
v(on) Baciccio in drey stuckhen bestehend 4 duc.
46. Ein großes stuckh arca Noe 6 guld(en)
47. Item Ein Samson 6 guld(en)
48. item Eneas et Sibilla 6 guld(en)
49. Ein Laocoon v(on) dem Giulio Quaglia 3 d(uc.)
50. Eine Herodias mit den kopf Joannis 3 ducat(en)
51. Ein kupfer pugna amazoni 2 ducat(en)
52. Ein sehr altes Contrafait eines Generalen 3 duc.
53. deto eines v(on) Vicentini oval 1 d(uc.)
54. 2 Schlatlein 1 ducat(en)
55. Eine andere Herodias 1 ducat(en)
56. Portrait Leopoldi 6 guld(en)
57. Ein débauche

Via passionis.

Večerna pot med zelenim grmičjem.
Na vejicah med bodičjem
zaprti cvetovi in solze na njih.
In od vsepovsodi mrzel, pritajen dih.

Samotna ko celica meniha
je duša sama s seboj
in mirna ko morski pokoj,
samo od daleč, v globini slutnja tiha ...

Nekje splašene ptičke perot brni,
vsa tišina brez konca trepeče
in brez konca v duši drgeče
ljubezen, odpoved sladkih dni.

lože Plot.

Disonance.

Dr. Ivo šorli.

25. septembra 1906.

Zdaj je že čas, da zopet nekaj »prijemem«. Mogla bi bila že čez nekaj dni po oni veliki debati na Bledu to tukaj omeniti, a hotela bi vendar, da nosijo ti listi le bolj moja nekako že »ustanovljena« čustva, oziroma ustanovljena, na moje življenje direktno se nanašajoča dejstva.

Ko sta namreč oni večer na Bledu Zima in Vidic odšla, je bil Stanko zelo hladen z menoj. No, to sem razumela in sem si mislila, da mu pojdejo te muhe pač kmalu iz glave. Ali njegovo »dobro jutro« je bilo uprav tako formalno, kakor njegova

»lahka noč!« Tak je ostal potem ves dan. Naslednji dan se je vrnil z onima dvema stalno v mesto, a je bil tudi pri slovesu samo ceremonialen. Prvo nedeljo potem se je opravičil, da me ne more obiskati, in je prišel šele na praznik zjutraj, odpeljal se je pa že s prvim večernim vlakom. Ko je potem začelo deževati in sem mu pisala, da bi se rada vrnila tudi jaz domov, ker mraza res ne maram, če ni potrebe, sem morala še dva dni čakati, preden je prišel pome. No, tudi tu ni opustil svoje hladne korektnosti. Sicer že postane včasih zopet nežen, a jaz vem prav dobro, koliko je vredna taka

moška momentanna ljubeznivost, in da ji v »zadostenje« za tak prestopok proti lastnemu ponosu sledi še večja mrzlota.

Ni dvoma: moj ljubi soprog se je naenkrat ohladil do mene... To mi je pa skoro nerazumljivo. Da bi čutil do mene radi onih, akoprav zelo pomenljivih besed, naravnost — »politično« mrznjo? To vendar ni mogoče, za tako nespametnega ga ne morem imeti! Ali da ga žge, ker se je pokazal naenkrat tako ozkosrčnega, in čuti, da se je takorekoč blamiral? Ali da mu ni po volji, ko sva se z Zimom tako razumela? Ali pa je zaslutil celo, kak prepad zeva med najinima dušama?...

Mene njegova mrzlota sicer ne boli, ker se ne zavedam nikake krivde. Ali pravzaprav in da sem popolnoma odkritosrčna: ker mi človek, kateremu ni dano, da bi mi le od daleč mogel pokazati nebesa, tudi le od daleč ne more pokazati pekla... Mučno pa mi je to — neprijateljstvo vseeno.

In meneč, da se vsako nesporazumenje in morda celo nesoglasje poravna še najlaže s proustužnim razgovorom, sem opetovano poskušala zaplesti ga v pogovor o stvareh, ki so videti vzrok teh napetosti med nama.

Skrajja se je držal, kakor da se več ne spušča v nobeno razpravljanje z menoj. A noben moški ne ve, da ni niti polovico tako pameten in tudi — trden, kakor si sam domišljuje, in da je žena za polovico bolj premetena in vztrajna, nego si on misli. In po tem pravilu sem ga že po nekaterih dneh spravila do tega, da je — reagiral.

Toda, mili Bog — pred eno ali drugo glavo mora biti deska! In Bog mi tudi odpusti, da se ne morem mileje izraziti! Sicer pa tudi ničesar ne rečem, pred katero glavo — le da si vsakdo misli, da ni nikdar pred njegovo. Tolikokrat sem že čula zasmehovati »žensko logiko«, a v tem razpravljanju se mi moška ni zdela kaj boljšege. Saj je pravzaprav vse resnično in tako, kakor je on trdil; a res je tudi, da je — tudi tako resnično, kakor jaz pravim. Že zato, da se debata ne prevrne v prepir, sem mu pritrjevala, kolikor sem le mogla, da ima z »juridičnega«, »umstvenega« in ne vem še kakega stališča tudi on prav, a zdel se mi je vendar še najbolj podoben onemu človeku, kateri je trdil, da je vsa glasba »pravzaprav« sama matematika, ko bi sicer mehanična godala ne bila mogoča: če udariš na glasovirju tako, kakor je »določeno« na notah, se mora oglasiti tak in tak akord in potem naslednji in tako dalje.

Skratka: spoznala sem, da se s Stankom tako samo še bolj razdaljiva, kaj še da bi se približala.

Izvrstno pa so mi služile te predpriprave za moja »raziskavanja« z Zimo. Oba naju namreč zdaj čudovito zanima ta problem »zakona tujca s tujko« in komaj sva skupaj, se že zagrizeva vanj.

In ko naju pri teh pogovorih vsakdo le moti in niti ne skrivava, da naju moti, je videti, kakor da imava kaj posebnega skupaj...

1. oktobra 1906.

Ko se Zimu razžari njegov sicer ne posebno lepi, a vendar pravilni in, kakor pravimo, »duhoviti« obraz, ko mu stopi ta obraz takorekoč »naprej«, a oko »nazaj«, da svetlikajo odsevi notranjega ognja okrog njega in iz njega kakor iz globine, bi mu na njegova »raziskavanja«, ali naj se »tujec s tujko« poroči, najrajši odgovorila, da je vse to le teorija in da bi se jaz prav nič ne pomišljala vzeti takega »tujca«, kakor je on. Te razlike med rasami, katere čutim bolj in bolj natanko tudi jaz, nam morejo »tujca« napraviti vendar samo tem bolj zanimivega, ako je le temelj res v najlepšem pomenu besede — človeški... Niti na um mi ne pride, da bi duševne diference med Stankom in menoj pripisovala — plemenskim disonancam...

Saj se dajo vendar celo vsi Zimovi »argumenti« tako lahko pobiti... Domenila sva se namreč, da poskusiva problem razrešiti predvsem tako, da mi bo on »očital« nesimpatične lastnosti mojega plemena. In pričel je res s tem, kar bi bila takorekoč pričakovala — z našo oholostjo. No, zasmejala sem se in ga opozorila na to, da sem že doslej opazila, kako vsi takozvani obmejni Slovenci očitajo isto svojim — Kranjcem. Če pride Kranjec posebno v kraj, manjši od njegove Ljubljane — v Gorico, v Celje, v Maribor, se ne čuti doma, nego — gospodarja. In vse mu je tu malenkostno, smešno, poprave potrebno, vse slabše nego »pri njih«. In ali ne očitajo vsi Slovenci več ali manj tega Čehom, kateri se naselijo med njimi? Iz nekega pogovora da sem povzela, kako iz istega razloga Hrvati v bolj zaostalih krajih mrze slovenske pritepenice. In ali misli, da ne občuti nemški Avstrijec nekaj takega do »kritičnega« Prusa? In ali zna in hoče skriti celo uglašeni Francoz svoj »nadkulturni« prezir do Nemca, da »gospodarja vsega sveta«: Angleža, niti ne omenjam? In ali se mu ne zdi, gospodu profesorju, ta lastnost le bolj splošno človeška, lastna vsakemu pripadniku skupine, katero on sam smatra nad ono, ki jo baš primerja s svojo?

»Samo v toliko bo naš čut superiornosti morda nekaj specifično lastnega, da povsod in pri vseh narodih pogrešamo onege, kar imamo — če že ne za najlepše, a vsekakor za najkoristnejše svojstvo

svojega plemena: spoštovanje do avtoritete, katera se je vtelesila v raznih dostojanstvih od korporala navzgor, ta prostovoljna pokorščina do nje, rado- voljno žrtvovanje lastne prostosti — absolutna disciplina. V toliko smo res v živem nasprotju z vsemi drugimi narodi, katerim na čelu stoje Fran- cozi s svojim revolucionarnim klicem: »Liberté, fraternité, égalité!«

»Kateri pa je ostal po Vašem mnenju vseeno samo fraza,« se je nasmehnil Zima.

»Tega nočem trditi!« sem ugovarjala. »To geslo je ne samo v dobrem pomenu značilno za ta narod, nego bi ga tudi noben drug narod ne bil mogel ustvariti, ko bi bila morala po svojstvu teh narodov samih izostati na primer pri Angležih najmanj be- sedica »fraternité« in pri Rusih »liberté«. Toda nekak znak nezrelosti vidim pri vas v tem, da se vam toži po tem geslu, ko morate vendar priznati, da se imate zahvaliti za ves svoj napredek in za svojo usposobljenost za življenjski boj v prvi vrsti naši vzgoji, vzgoji po naših načelih.«

»Kar je še posebnega pomena, ker bijemo ta življenjski in konkurenčni boj uprav v vaši sredi. Zakaj če bi ga med Francozi, bi je tudi treba ne bilo te trde šole in bi šlo vse bolj nalahko...« me je zopet prekinil.

»To je mogoče!« sem pritrdila. »Toda tudi v tem slučaju bi bili vseeno manj močan narod, nego ste postali tako, ko se dovolj uspešno borite celo z nami, svojimi učitelji. Toda s tem sva prešla nehote skoro že na politično polje in menda je nama obema na tem, da ostaneva strogo na kul- turnem. — Vi ste govorili neki dan, v čem se kul- turno pojavlja duša kakega naroda in ste omenili v prvem redu narodno pesem kot njeno najprvot- nejše jecljanje. In v zvezi s to Vašo trditvijo sem bila sklenila potem, da Vas o prvi priliki opozorim na nekaj, kar me je samo zelo presenetilo. Zna- čilno se mi namreč zdi, da imate tudi vi toliko vojaških pesmi, ko vaš sosed Italijan kar ne pride iz svojega »amore«. In ali se zavedate, da so tudi vaše melodije neprimeroma bliže našim nego onim tega vašega drugega sosedu? Da, dovolite mi opazko: včasih, ko vas tako poslušam, mi je na- enkrat, kakor da sem to in to že nekoč in nekje drugod čula, tam gori po svojih tirolskih in solno- graških letoviščih menda. Seveda pa s tem nočem očitati vašim narodnim motivom, da se naslanjajo naravnost na naše... V kolikor niso namreč kratkomalo prevzeti...«

»Ali pa vaši od naših,« se je zasmel moj protivnik. »Ne smete namreč pozabiti, da velja navidezna opravičenost Vašega primerjanja samo,

kar se tiče vaših narodnih pesmi po planinskih krajih. Zakaj na primer vaše dunajske popevke...«

»O, teh tudi jaz ne morem! Če mislite namreč one znane kuplete, kateri pa niti niso dunajski, to je: ne odgovarjajo prvotni pravi dunajski psihi, nego le oni današnji mešanici velikomestnega pre- bivalstva,« sem vzkliknila, ker mi je bila že misel neprijetna, da bo zdaj govoril o tem. »Ona plehka sentimentalnost ali sentimentalna lascivnost v skoro vseh teh tekstih, in plitka melodioznost, v katerih jemlje svojo večerno kopel čez dan čisto trezni filister, mi je vsaj toliko zoprna kakor Vam; uprav ker se mi zdi, da dvakrat čutim, kako malo je vse to — naše!«

»Veseli me, da se vsaj v tem strinjava. Toda opomniti moram, da tudi ob vaših alpskih narod- nih pesmih, katere se Vam zde, kakor da smo jih mi prevzeli od vas, ne smete pozabiti, da smo bili povsod tam, kjer rastejo te pesmi, nekoč mi in da torej vsaj ni gotovo, kdo je jemal od drugega. Pa bo menda tako, da ni »jemal« v pravem pomenu besede ne eden, ne drugi — tam je bilo, na teh tleh je zrastle — v kolikor velja Gumpłowiczewa teorija o »žroči zemlji«, velja pač tudi tu — tam se je razvilo, in tam je tudi ostalo, le da se je besedilo takorekoč preokrenilo v drugo govorico. Priznam pa, da so nekatere, katere so res pristno vaše, ljudje brez narodnega okusa — govorim pa tu o onem okusu, ki se občuti prav z jezikom — da so taki »brezdomovinci« kar za lase prenesli k nam. Temu se pač ne dá pomagati. No, kar se mene tiče, ki si pripisujem v tem izredno oster čut — jaz takorekoč otipljem, ali je katera naša ali ne, ali more biti naša ali ne; in to kljub tej za uho — ne za uho: za dušo, katera ni v tem do skrajnih skrajnosti občutljiva — navidezni sorodnosti. Do- živel sem dva taka značilna slučaja v življenju. Nekoč sem hodil zvečer po tridentskih ulicah, torej za nas vsekakor v »daljni tujini«. Naenkrat za- čujem od daleč, od daleč petje; in v tem hipu se mi je srce ustavilo začudenja in ves zavzet sem čakal, da pride bliže. In srce, uho, čut — kakor hočete — me ni motilo — bila je gruča naših vojakov in pesem naša. Drugič sem sedel v malem linškem kinematografu; predstava se začne in igralec udari na glasovirju prve zvoke. Mehka, topla melodija — kakor da je naša, če bi bilo mo- goče. A je res bila: prve le slučajno nisem poznal, druga, tretja in vse naslednje so bile res naše. Bog ve, kdo je igral ali kako je tuji igralec prišel do Gerbičeve zbirke naših narodnih pesmi. — To so torej že zunanji dokazi, da imamo vsaj nekaj svo- jega, kar je res naše. A to nas mora privedi do

zaključka, da mora biti tudi v vaših in naših dušah neka razlika... Zakaj če ste me prej spomnili, koliko imamo tudi mi vojaških pesmi, Vas moram jaz opozoriti, da je v njih prav malo — bojevitosti, še manj krvoločnosti... Brezdvomno je naš vojak najmanj vsakemu drugemu kos, kadar ga cesar pokliče, to smo že dovoljkrat pokazali in dokazali; toda veselja do »meštirja« boste zaman iskali — »političnega vzhičenja« že celo ne najdete... Naš dečko gre pogumno na krvavi ples, a še rajši se vrne in ves čas mu gredo misli nazaj...«

»Ali, dovolite!« sem se oglasila, ko je nekoliko časa molčal. »V čem pa vidite pravzaprav ono razliko med vašimi in našimi popevkami? Ali bi na primer »Verlassen, verlassen« ne mogla biti prav tako vaša kakor je naša?«

»Nikakor!« je vzhičeno odgovoril. »Nikdar ne! To je na sebi gotovo lepa stvar, a za nas je preveč — sentimentalna. Sentimentalnosti pa ne pozna naš narod ne po imenu, ne po bistvu. Naše prave pesmi so ali vesele ali pa žalostne, nič drugega! Tudi o »otožnosti« v njih more govoriti le oni, kateri ne pozna razlike med otožnostjo in žalostjo. Pa to se ne dá definirati — to se samo občuti. Ko izve mati, da ji je padel sin, ni otožna, nego samo žalostna; in tudi pesem o tem more biti edino žalostna. Pa, kakor sem že rekel, to se dá vse samo občutiti... No, kar je pognalo iz naše grude in ima korenine v njej, mora čutiti to razliko.«

»Mogoče, ali popolnoma me niste uverili,« sem se nasmehnila. »Če se zaljubi ena vaših ali naših deklet, bosta menda obe precej enako v vse dalje strmeli, hrepneli in veneli...«

»Blagovolite reči: ‚vaše gospodične‘ in ne ‚vaša dekleta!‘ Naše gospodične so po večini komaj še naše — naužile so se tujega duha! To je vzraslo vse že na trotoarjih in nima več stika z našo zemljo — samo v prvi generaciji je, skoro brez izjeme, še pristnega zemeljskega soka.«

»In vi moški ga imate vedno?«

»Kar nas je iz prvega člana sorodstva in ki imamo dušo, da!«

»In vi taki, vi pojete vaše pesmi prav tako iskreno kakor fantje na vasi?«

»Bolj iskreno celo! Zakaj mi občutimo ta čudoviti čar poezije in melodije tudi zavestno. In vrhu tega smo si te melodije tudi še takorekoč »sharmonizirali«. Sicer pa imate vi in imamo mi može, kateri so znali prelitati te motive pastirskih piščalk naravnost v mogočne orgeljske akorde, a orglje pojejo isto, kar je pripovedovala piščalka.«

»Pa je li mogoče vsaj to: je li mogoče tem vašim ljudem iz drugega, tretjega, četrtega člana

sorodstva z grudo... recimo tem vašim, tujega duha navzetim gospodičnam prodreti vsaj za ped globoko v vse bajne intimnosti tega najpristnejšega odmeva vaše ljudske duše?« sem vprašala zelo počasi.

Pomislil je in potem ravno tako počasi odgovoril:

»Mislim da... Samo ako imajo dušo... in dobro voljo... da jim je na tem in da se sklonijo nad zemljo in poslušajo vanjo... Zemlja se jih spomni, jih zopet spozna... in iz loze nekje pred njimi, iz griča na levi, od potoka tam zadaj, iz trate okrog njih se bo počasi, počasi dvigalo in prihajalo bliže in bliže... In jih potem nekoč nenkrat objame, da bodo stali tam kakor pijani...«

»In je li mogoče, da bi se odprlo celo tujcu — tujki?«...

Molčal je zelo dolgo časa.

»Ne vem,« je končno tiho odgovoril. »A nemogoče menda ni... Če ima tujec res čudežno dušo, tako čudežno kakor je čuden čudež sam... in ljubežen v njej — zakaj bi bilo nemogoče?«...

15. oktobra 1906.

Sklonjena sem nad tujo zemljo, poslušam in čakam, ali se oglasi Zimovo »razodetje«...

Ne — tako ne smem govoriti!... Pri spiritalističnih sejah pridejo duhovi in karte povejo bodočnost, samo če je dovolj vere... Vsi čudeži so mogoči samo, ako je dovolj vere vanje...

»Pa bom li res razumela tudi bistvo vaše narodne duše, če bom razumela nekoč njegovo pesem?« sem vprašala snoči Zimo.

Pogledal me je malo nezaupno in se je potem zasmel.

»Ne mislite vendar, da je to uprav moja kaprica! Ali brezdvomno se pojavlja ljudska duša v prikaznih, katere so mu najbližje... Vraga, saj je Heine našel celo v jedi predpodobo lepote žensk dotičnega naroda: Biftek — krepka lepota Angležinje, makaroni v rjavi polivki — nekoliko maščobna poltenost Italijanke, pikantna pasteta — omamljivi čari Francozinje.«

Pa me ne bo prevaril profesor! Oni večer sem videla, da verjame v — pesmi. In jaz seveda tudi...

In zato poslušam in iščem... Pojejo res krasno. Zima bas, Vidic bariton, koncipijent mojega moža, dr. Milost, drugi tenor, bančni uradnik Dermota je tenorist. Če se pridruži Stanko, pomaža Zimi. Ima zelo prijeten glas, a ni stanoviten. Spomni se nenkrat nečesa drugega in se loti tega — pogovora, kart, cesar si bodi.

»Kaj ne, da moj mož ne poje tako rad kakor vi drugi?« sem vprašala zadnjič Zimo in ga s tem spravila v majhno zadrego.

»On poje rajši umetne pesmi,« je odgovoril po kratkem pomisleku.

»In Vi teh ne marate?«

»O, da — zakaj ne? Toda, kadar smo tako prav sami med seboj, se nam kmalu stoži po onih. Umetnih se človek sčasoma vendar naveliča — teh nikdar. To je menda sploh edino na svetu, česar se človek nikdar ne naveliča. Pač... in bitja, katero res ljubimo...«

»Mislite?« sem se začudila, da je to on tako preprosto povedal. »Vi torej verjamete celo v — večno ljubezen?« In hoteč ga malo podražiti, sem dostavila: »Iz lastne izkušnje ali po izkušnjah drugih?«

A on je vzel resno in me je pogledal.

»Kakih izkušenj je treba tu? To se čuti! Evo tega ali te bi se nikdar ne naveličali, ni za deset, ni za dvajset let... Seveda je pa to vedno le na eni strani...« je pristavil počasi. »Samo v toliko verjamem v trajnost ljubezni... Da bi bilo to čustvo na obeh straneh enako globoko, seveda ne... Ne, tega tudi jaz ne verjamem...«

»Pa kako? Zakaj ne?« sem se skoro prestrašila. Če on kaj reče s tako globokim in trdnim glasom, me vso presune. Zakaj, če on o čem tako reče, da ni, potem ni...

»Zakaj ne? Zato ne, ker je taka ljubezen razodetje... Kakor je razodetje lepa pesem, krasna slika, pred katero ostrmimo... In to pride, če pride, kar samo, kjerkoli, kadarkoli... Ali mislite, da se je meni na primer razodelo na Dunaju, kaj se to pravi — deklamacija? Ne, čeprav sem slišal že toliko slovečih »recitatorjev«, me je čakalo nepozabno presenečenje tu v tem malem mestu, tam v naši skromni »Čitalnici«. Saj poznate že gospoda Jamnika, starega namreč, ne sina? On je imel lani nekoč deklamirati čisto preprosto Gregorčičevo pesem. To se pravi: preprosta pesem ni pravi izraz, hotel bi samo reči, da se mi je zdela ta pesem malo »deklamabel«. Saj veste, kolikega pomena je to za izrazovito oživljanje besedila. Pa se prikaže to malo človeče izza kulis, se priplazi počasi okrog ogromnega glasovirja na odru — pridušeno smejanje tam zadaj nekje ni bilo tako neopravičeno. In ko je začel z grobnim glasom: »Zanesi nam, zanesi Bog!« — saj poznate pesem? — mi je samemu zaigralo okrog usten. Toda ni izgovoril še pet verzov naprej, ko me je rahlo streslo in potem bolj in bolj omamljalo, da naenkrat nisem več videl gospoda Jamnika, marveč je stala samo

še pesem tam gori, vršel vihar, se utrinjal blisk za bliskom, se lomil grom za gromom in zaprasketala toča... Evo — zakaj, kako, odkod — bilo je in prepričan sem, da ne doživim nikdar več... Vse življenje je slišal velik umetnik v zraku nekje nad seboj čudovito melodijo in zbiral je glasove tam okrog nje in ves svet se mu je divil. Tiste melodije same pa umetnik ni ujel nikdar... Šele ko se mu je duša ločila od telesa, jo je zagledal visoko nad seboj in je pohitel za njo... Razodetje — kdo je tako srečen, da se mu razodene, in to celo po večkrat in na raznih krajih življenja? In koliko jih je že celo, katerim se razodene največje razodetje: ljubezen sama?... Vemo, da je, čutimo jo, iščemo jo, a skoro večini od nas pride nekoč dan, ko spoznamo, da je ni bilo in je ne bo... Pa je včasih tudi prav tako. Če bi bil oni umetnik ujel ono melodijo nad seboj, bi bil dobil zanjo veliko denarja — če bi se siromaku razodela ljubezen in bi tudi ljubica ne imela denarja, bi se najbrže za ta in za oni svet pogubil...«

Ne vem, kaj me je prijelo, a prijelo me je, da skoro nisem bila jaz, ki je izrekla te besede:

»Toda dovolite mi... ali mislite, da mora biti kdo uprav vaše narodnosti, da razume te vaše besede... No, kako bi rekla?...« — in baš, ker sem čutila, kako sem zmedena, mi je samo ušlo: — »Ali mislite potemtakem, da je ljubezen sama nekaj takorekoč narodnega?... To se pravi, da ni mednarodna... da ni samo od človeškega srca do srca... iz srca v srce... da, kar tako brez vseh obzirov na kakršnokoli razliko?...«

Pogledal me je začuden, a mi je potem čisto mirno odgovoril:

»Ljubezen? Ljubezen-razodetje mislite? O, ta je seveda mednarodna, nadnarodna, nadzemska takorekoč... Toda, kje je? Tisti blede odsev tega nadzemskega čustva, s katerim za silo prenašamo drug drugega več ali manj zoprno bližino; tista vsakdanja ljubezen, ko se skozi njo vidi, da ima žena danes obroče pod očmi in mozoljček ob nosu, in mož zopet en las manj ali pa en siv las več — tista ljubezen ni niti mednarodna, niti kaj drugega nadvsakdanjega. Zato pa je najbolje, da je čim manj obročev in mozoljev in sivih las in pleš... tako na telesu kakor na duši... In tudi razlike v mišljenju in čustvovanju so taki mozoljčki — čim manj jih je, toliko bolje... Imam prijatelja, ki je vzel dekle, rojeno v istem kraju, isti vasi, mislim da celo v isti hiši: iste detinske, iste mladinske spomine imata, ista jed se jima zdi najboljša, isti stric najbolj dovtipen, isti zvonovi najmilejši, ista brda najprijaznejša, ista šuma najhladnejša. Ko sem

bil en večer med njima, se mi je zdelo, da še čitita ne, koliko let je že preteklo od tedaj, ko sta se lovila bosa okrog domače hiše. In njuni otročiči so bili tako pristno domač pridelek, da bi bil na njih zaman iskal sledov pomeščanjenja. Evo — to je sreča, sem si rekel, in kakor mehko domotožje po sreči sami me je obšlo ...»

Vse me je sililo, da mu še ugovarjam, da najdem še kaj proti temu... temu najožjemu razlaganju sreče... v obrambo svoje lastne sreče... In počasi sem rekla:

»Toda ali ne boste priznali vsaj tega, da sta ta dva človeka, recimo vsaj dva jako — trezna človeka — in njuna sreča sama jako... recimo... vsakdanja sreča?... Ali nista prišla tako že od vseh začetkov ob vso ono sladko vzdrtavanje src ob prvem spoznanju... ob vse ono bajno iskanje oči... ob vse ono čarno pogrezanje duše v dušo... ob vse ono interesantno...«

»Evo, zdaj je prišla beseda, na katero sem prežal!« se je nasmehnil. »Da, to bo menda res, da si drug drugemu nista bila in nista »interesantna«; čeprav ni izključeno, da je vse ono prejšnje bilo tudi med njima, ko sta spoznala, da sta drug za drugega, namreč ono vzdrtavanje srca, iskanje oči in pogrezanje duš. Radi »interesantnosti« same pa Vas vprašam čisto trezno: Ali se izplača?... Koliko časa pa traja ta interesantnost v zakonu? Tri, štiri, pet let? Ako se ni prikazala ljubezen

res v obliki razodetja namreč... Ah, in kaj ostane še potem, ko je izginila »interesantnost«? Dolgčas... Dolgčas, ko pripoveduje — nočem biti negalanten — ko pripoveduje mož že desetič skoro z istimi besedami svoje doživljaje, »anekdote«, dovtiipe; dolgčas, ko poroča o svojih dnevnik doživljajih; dolgčas celo, ko snuje svoje načrte za bodočnost. Vedno in povsod samo neusmiljen dolgčas. In o onih skupnih spominih njiju nekdanje zaljubljenosti tudi rajši ne govorita, ker ju je sram poznejšega razočaranja in jima je ob njem preveč težko... In zdaj je treba seveda samo še čim več »diferenčnih točk«, in vice se izpremenijo v pekel. On je za to, da dobi sinček štulasti tirolski klobuček s peresom, njej je to grozota in je za naličkano kapico; »pri njih doma« so jedli slane krvavice in ona je za take — on je vaje sladkih in onih niti v usta ne vzame; pri njem doma so imeli o Božičih jaslice, ona se vnema za drevesce; in tako dalje, in tako dalje — od najmanjšega in smešnega gori do silno resnih in tragičnih diferenc... Zdaj si pa mislite slučaj, da je imel leta 1871. Nemeč Francozinjo, in vpoštevajte izrek, da kri vendar ni voda, in potem povejte, ali imam prav ali ne? Seveda, gospa — netaktnosti mi ne smete očitati, zakaj midva razpravljava...«

Zasmejala sem se, a pri srcu mi ni bilo veselo.

(Dalje.)

V ruskem Turkestanu.

Dr. Ivan Knific.

8. Pod žgočim solncem.

Pozno na večer smo prispeli do velikega, lepega kolodvora z napisom: K a z a l i n s k. Mesto (krog 12.000 prebivalcev) leži ob Kazali, desnem rokavu Sirdarje. Svojčas je bil ta kraj močna trdnjava, ki so jo Rusi zgradili, da se branijo pred roparskimi Turkestanci; odkar so pa meje premaknili daleč doli na juž, nima Kazalinsk posebne važnosti. V mestu biva mnogo uralskih Kazakov, ki se bavijo z ribištvom. Poleg kolodvora je večja ruska naselbina. Kakor se po južnih krajih poleti pričinja poulično življenje šele na večer, ko poneha neznosna vročina, zato pa je po ulicah vse živo do polnoči, tako se turkestarska malomestna gospoda zbira ob večernih urah po kolodvorih, zasede restavracije in se izprehaja po peronu, najraje takrat, ko se na postaji mudi vlak. To vam

je »guljanje« (izprehajanje) prav kakor na petrograjskem Nevskem prospektu! Parfimirane dame se izkazujejo v belih in rožastih svilnatih oblačilih, častniki v zelenkasti uniformi žvenketajo z orožjem, vmes pa hihitajo mladoletni metulji in drve nervozni turisti; takih prizorov nisem opazoval samo v Kazalinskem, marveč po vseh garnizijskih mestih turkestarske gubernije. Ko se po »tretjem zvoncu« vlak prične premikati, se družba ustavi, dame vihte robce, častniki pa desnico v zadnji pozdrav, dokler vse ne izgine v daljavi.

Zvijal sem se na ležišču; ni se mi hotelo zadremati. Sveča je že davno dogorela, ko sem še zrl na jasno nebo, ki se mi je zdelo modrejše, zvezde pa svetlejše nego doma. Motril sem severnico in veliki voz, ki sta nomadom edina velikanška ura, po kateri merijo nočni čas, medtem ko ga podnevi določajo s pomočjo solnca. Ob pozni uri

Domov!

To bila prva noč je njene službe.
V brezčutnem smehu divjestrastne družbe
je do vrhunca prikipel napor,

ki nanj spomin s krvjo zaliva lica.
Nezaupljivo gleda v svet zenica:
Bog, ali nisem jaz človeški stvor?

Predala ključe ji je gospodinja,
razkazala, kje hram stoji in skrinja,
in zapretila ji, naj ne zaspi,

ker za vse to je sama odgovorna.
Če zmanjka kaj, s čim plača naj uborna,
kako, nevedna, se izgovori?

Zaspala ni — preveč je družba vpila.
A ko je čaše pozno v noč polnila,
tedaj se sklonil je nekdo do nje

in prigovarjal z glasom ji pijanim.
Kot šiba tresla se je pred neznanim
gorjem, ki mu še zdaj besed ne ve...

Odtrgala se je in v noč bežala
čez pot, čez plot... Ničesar ni poznala:
tuj bil od skrinje je in hrama ključ;

le ena misel ji je smer kazala
in jo čez vse zapreke dalje gnala:
misl na eno cesto, eno luč...

Čemu je šla, čemu je šla od doma?
Mar znala ni, da v svetu človek roma
povsod brez varnosti in negotov?

Čemu se bučnosti ji je hotelo?
Zdaj, zdaj spoznava, da le skromno selo
je njen zaščitnik in domači krov...

Pred sabo gleda rodno solnčno trato
in klop pred kočo, jablano bogato —
in od željâ vse v prsih ji gori:

klop, kočica, jablan, ona trata pestra...
Čemu ni rajši tihim rožam sestra
kot da, prešibka, s svetom se bori?

Domov, domov!... Med rože in med trave!...
Tam Bog s poslanstvom hodi skoz dobrave,
tam poje ptica, diše drobní cvet

in v dneh nalivov in v nočeh viharja
s krilatci duša v snu se pogovarja,
da dela dan je kakor praznik svet...

Stano Kosovel.

Disonance.

Dr. Ivo Šorli.

(Konec.)

4. novembra 1906.

Ni mi bilo veselo... Zakaj, če je tako, bi si morala reči, da sem storila svoj najvažnejši korak ne samo, da nisem čakala »razodetja«, nego da sem ga napravila v praznino...

Toda: jaz sem se bila »razodetju« vendar že odrekla in drugo je celo po Zimovi logiki itak vseeno. Ali je godalo malo bolj ali manj razglašeno...

Pravzaprav mi je jako ljubo, da znam sedaj rabiti ta novi izraz »razodetje« namesto svojega prejšnjega »princa«. Zakaj ta »princ« me je polagoma začel že dolgočasiti, ker vendar ne izraža prav točno tega, kar bi hotela povedati; vrhu tega pa mi ga je te dni moj Stanko nekako zamrzil.

Moj Stanko se namreč loti včasih tudi malo »filozofiranja«; in pri taki priliki mi je zadnjič rekel takole:

»Najbolj nesimpatično je pri vas to podedovano hrepenenje po nekem »princu«, katerega menda res vse pričakujete pred poroko in še po poroki daleč noter celo v začenjajočo starost. Tega nespametnega sanjarjenja naše mladenke — vkolikor niso že preveč pokvarjene od vašega duha (vidi se, da rabi Stanko veliko bolj naravnostne izraze od Zime) — tega bledega koprnjenja naša dekleta skoro ne poznajo; žene pa se znajo takoj prilagoditi dejanskim razmeram, ko vedo ene in druge, da takih »princev« na svetu ni!«

»Ali pa so zelo redki!« sem se nasmehnila ter se preselila h klavirju, s čimer je bilo tudi filozofiranja konec.

Veseli me pa, da sem našla snoči — kar naenkrat in ne da sem se na to pripravljala — poguma, da sem Zimo presenetila s temle vprašanjem:

»Kaj pravite Vi, gospod profesor — ali bi se bila midva, Vi in jaz, v zakonu popolnoma, za silo ali sploh ne razumela?«

To se pravi: mislila sem, da ga presenetim. Zakaj odgovoril mi je vseskozi mirno in le ob prvih besedah mu je zaigral okrog ustnic trpek nasmeh.

»To sem se vprašal — pardon: tako sem se pri vsej svoji skromnosti že drznil vprašati samega sebe.«

»In odgovor?« sem ga podvzivala, ko je obmolknil.

»Odgovor je nekoliko težak... Mislim, da bi do velikih nasprotstev med nama ne moglo priti, ker sva oba preveč razumna... Toda vem, Vi vprašujete — in ni Vas pač treba opozarjati, če kaka moja beseda ne bo prava, na to, da »razpravljava« — Vi vprašujete po oni »razodeti« harmoniji... Hm, da bi Vam mogel odgovoriti na to vprašanje, vprašanje, katero je samo za sebe problem, v to se vendar premalo poznavam. Treba bi bilo prej, da sva živela vsaj tri leta v — zakonu.«

»Filister!« sem se nervozno zasmejala. »Kje je potem oni Vaš slavni — čut!«

»Čut ni vedno dovolj!« je odgovoril z neznosno mirnostjo. »Toda, kolikor se ga zavedam, mi pravi, da bi najprej in najbrže dolgo, dolgo časa, mogoče celo več nego tri leta drug drugega — naj se poslužim Vašega izraza — »interesirala«. Potem, in seveda tudi ves čas prej, bi našla še sto stvari izven naju, katere bi naju tako zanimala, da bi z lahkoto prešla tudi čez najine lastne nezanimivosti... In končno — toda ne mislite, da sem se vse te besede naučil na pamet; prihajajo mi celo vse druge na jezik, nego sem jih govoril sam s seboj — in končno... končno... bi se najbrže, kakršna sva, morebitnih praznin drug v drugem tako skrbno izogibala, kakor se baje nedolžni otročički instinktivno izogibljejo jam na cvetočem travniku...«

»Toda praznine bi bile?« sem se tiho oglasila.

»Zdelo bi se vsaj obema, da so praznine in votline, grapavosti, neskladja, disonance — prenesite metaforo na katerokoli hočete prikazen na svetu in v življenju...«

»In vse to radi — plemenske diference med nama... na primer?«

»Rekel sem že, da ne jašem na tem!« je odgovoril očitno ozlovoljen. »Jaz sem samo za čim

radikalnejše eliminiranje primarnih diferenc — da se izrazim čisto tehniški.«

»Toda — če bi bilo med nama razodetje?« je plaho vprašalo moje srce. Usta pa so seveda molčala... In ne samo, ker niso smela drugače, nego tudi, ker sem se naenkrat spomnila, da sem bila jaz ona, katera je z odločno roko postavila vrzel med naju...

A če bi ne bilo te vrzeli — ali bi se nama ne dvignile v tistem hipu roke kakor peruti in bi z zmagoslavnim krikom čez vse vrzeli plemenskih in drugih zaprek letela drug drugemu na srce?...

* * *

Moj Bog — ali so te misli res tako grešne, kakor mi kliče glas nad menoj, ali le toliko, kakor me tolaži moje ubogo zbežano srce?...

Tu gori nad mojo pisalno mizo mi stoji težek črn križ s prebelim telesom, prekrasnim delom starega mojstra. In stokrat in stokrat na dan mi je, da bi ga snela dol in ovila obe roki okrog njega, da me čuva...

...Da me čuva pred tem plehkim okusom mlačnosti, ki mi ga ostavlja na jeziku jedki cinizem mojega moža... Samo pred tem da me čuva, samo da mi ohrani v srcu gorki plamen, ki je toliko časa razžarjal vso mojo dušo — skozi vse zmede življenja najdem zopet pravo pot...

15. novembra 1906.

»Zakaj sodiš tako krivično — vsakega z drugim merilom?« mi je očitala vest. »Tudi on nima nič več vere, nego tvoj mož, in vendar onemu tako lahko prizaneseš to — disonanco...«

In vendar sem občutila, da je razlika med obema... »Če oni nima vere, je tudi trpel zato,« mi je govorilo srce. »Tvoj ljubi Stanko pa ni trpel ne za to, ne za ono — on je že naprej vse vedel, in če ni vedel, je odprl knjigo in čital in — našel!«

Toda s temi ugovori se nisem hotela zadovoljiti in snoči sem onega naravnost vprašala.

Začuden me je pogledal in je dolgo molčal. Potem je počasi rekel:

»Jaz spoštujem — — ne, recimo tako: jaz ljubim vse, kar je lepo in ljubim zato tudi Bogu vdano srce... Jaz sam — — — Toda ne — o tem ne maram govoriti, to je moj privatissimum! Kar se pa Vas tiče, ste mi posebno kot ženska stokrat ljubša, če iščejo Vaše oči opore, tolažbe, pomoči, resnice nad seboj... Sicer pa so Vaše oči kar ustvarjene za molitev — škoda bi bila, če bi se včasih ne obrnile navzgor, ko se jim to tako čudovito poda!«

In se je ljubeznivo nasmehnil. In tudi poklon mi ni bil neprijeten. Toda — zakaj je tako končal? Zakaj so v tem skoro vsi enaki? Zakaj bi ne govorili tudi o tem — ako jim je kaj na tem? Zakaj naj bi bilo to »privatissimum«?

Pa kaj mi pomagajo vsi ti vprašaji, in če jih napravim še sto? In čeprav sem nezadovoljna, se moram zadovoljiti vsaj z zavestjo, da vsaj spoštuje — več, da ljubi verno srce... Moj Bog, pobožal bi me po laseh, če bi me našel v molitev zatopljeno, in bi mi z mehkim nasmehom prikimal. In oči bi reklo: »Moli še zame!«

In bi se mi že celo ne rogal!...

1. decembra 1906.

Zelo žalostna prihajam. Bližajo se božični prazniki. Če bi imela še mamo, bi odšla tedaj k njej... A ona je zdaj žena gospoda polkovnika barona Degrona...

Potem hočem imeti oni večer vsaj prijatelje okrog sebe, da ne bo le preveč žalostno! Zima mi je obljubil, da bodo peli tudi stare slovenske cerkvene božične pesmi, ki da so zelo lepe. »Tudi to je naše blago — naivni skladatelji preteklih časov so včasih pogodili naravnost narodni ton,« je rekel. Mogoče, da se celo naredi prav lep večer. In opolnoči pojdemo vsi v stolnico — celo Stanko mi je rekel, da polnočnice nikdar ne izpusti.

Stanko je že čisto pozabil svojo jezo name in je zopet vsaj galantni soprog. Zdaj ga že toliko poznam: zameril mi je samo, ker sem mu ugovarjala. In da se mu ne sme ugovarjati, to mi je od daleč potrdil tudi njegov koncipient. »Naredi se pa lahko po svoje — samo da je prav,« je pristavil z veselim nasmehom. Posebno »in politicis« se mu mora pustiti vedno njegovo mnenje, ker tu baje on več razume nego vsak drugi. Pogrešila sem res, da sem mu v takih stvareh ugovarjala — v drugih pa preveč popuščala. Ko me je nedavno zadel z neko opazko v stvareh, katere so mi najsvetejše, sem se postavila v vsej svoji velikosti pred njega in ga, razburjena kakor sem bila, naravnost osorno zavrnila — pa se mi zdi, da sem ga za vselej ozdravila...

In ker je mir v hiši vendar prvo, sem se njemu na ljubo dala izvoliti tudi v dva ženska odbora, čeprav so mi bile take stvari vedno zoprne. Zdaj mi ni žal; zakaj v tem delovanju čutim ne samo neko notranjo zadovoljnost, ki bi je ne bila pričakovala, nego mi preide na prav lep način nekoliko ur na teden. In te gospe in dekleta so nazadnje prav čedne stvarice — kolikor ženska moje vrste sploh najde naslade na ženski družbi...

In glej čudo, kuhati sem začela!... To se pravi, ne kuhati, nego v kuhinji fantazirati — ustvarjati... Nekega dne se je Stanko spomnil sladke jedi, ki je še ni bilo na naši mizi in ki je kuharica ni znala pripraviti. Po dolgem iskanju sem našla v knjigi recept, kateri se je zlagal z njegovim popisom te »čudovite jedi«. No, in ker sirota kuharica ne zna čitati, sva se lotili posla skupaj. Ne samo, da se je prekrasno posrečilo, našla sem v tem tudi zabave in sem odtlej skoro vsak dan vse dopoldne v naši tako prijazni kuhinji. Seveda, ne da bi se pečala s pripravljanjem vsakdanjih jedi — moja stroka so izredne delikatose. In tu komaj preletim recept, potem sama pridevljem, poskušam, skratka, iščem novih poti. In ko je končno moja sladkosnednost zadovoljna, vlijem sestavine v čim dovršenejši umotvor — cvetice (zadnjič recimo popolna solnčnica), solnce, luna in zvezde, vse je že bilo na naši mizi. Stanko mi je podelil naslov čarovnice in to me je v resnici veselilo.

Glavna zabava pa so mi še vedno knjige in glasovir; in vsi popoldnevi so samo moji in jih ne dam nikomur, ako me ne spelje posebno lepo solnce v to res krasno našo okolico.

Vidica kot učitelja bi pravzaprav že davno ne rabila več, ker bi svoje znanje slovenščine zdaj lahko sama izpopolnjevala. Toda siromak se mi smili. Zdaj je vpisan v pravoslovje, a nima sredstev, da bi ostal na univerzi. Jaz sem Stanku namignila, da bi ga midva podpirala, a ni maral slišati. Pač pa ga je vzel za dopoldneve v svojo pisarno in ga za to precej dobro plačuje. Jaz ga za njegove lekcije pošteno nagrajam — tega mi ne more zabraniti niti Stanko.

Z Zimom se vidimo skoro vsak dan. S Stankom sta res neločljiva — če že ne prijatelja v pravem pomenu besede, pa vsaj — tovariša. Vsekakor Zima Stanku tudi prav dobro služi: mož je vodja vsega kulturnega življenja, Stanko pa vrhovni poveljnik i nad tem...

Posebno ljub mi je tudi Dermota, res »lirični tenor«. Meni je še posebej pravi »cavaliere servente« — napravi mi vsako uslugo, ki mi jo le na očeh bere.

Pa čemu si pripovedujem vse to?... Ah, da bi sama sebe prepričala, kako sem Bogu in ljudem nehvaležna, ko ne znam pregnati te silne žalosti od sebe, ki se me tolikokrat pollašča...

Kako srce je to, ki noče poslušati vseh teh lepih, jasnih razlogov — nespametno, bolno, ali celo hudobno? Ali vse skupaj?...

Ne vem, samo to vem, da prav gotovo ni srečno...

15. decembra 1906.

Te dni sem prebolela v duši krizo, kakor menda še nobene v življenju. In tem bolj čudno me je pretreslo, ker je prišlo vse tako kakor slučajno, tako nevsiljivo, brez vsake poze, takorekoč brez vsakega zunanjšega dogodka.

In zdaj, ko se mi je obraz že popolnoma umiril, več: razvedril, naj poročam.

Bilo je v soboto, dne desetega zvečer. Stanko, Dermota, dr. Milost, Vidic in gospod Marega, ki se včasih oglasi pri nas, so sedli h kartam, z Zimom sva se umaknila v najin kotic, kjer »razpravljava«.

Kadar sva sama, se poslužujeva vedno le nemškega jezika. Res, da govorim slovensko že popolnoma gladko in mi uide le še včasih kak neznaten pogrešek, a doslej se mi je vendar še vedno zdelo, da bi višjega pogovora v tem jeziku ne zmogla. No, oni večer se mi je naenkrat zahotelo, da bi se poskusila tudi v tem in sem to opomnila tudi njemu.

Pogledal me je skoro začudeno in bilo je, kakor da je prišel v zadrego.

»Pa čemu to?« je rekel potem počasi. »Zdi se mi, da Vam v takih stvareh vendar bolj teče Vaša govorica. In kar se mene tiče, mi je res vseeno...«

»Ne radi Vas, nego radi sebe mi je! Jaz nisem komodna in hočem napredovati! In čim prej obvladam vaš jezik tako, da mi bo izražanje katerekoli misli v njem popolnoma lahko, kakor da govorim svojo materinščino, tem bolje za nas vse. Sicer pa... sicer pa sem mislila, da Vas s tem svojim predlogom celo razveselim...«

»Hvala Vam lepa za toliko pozornost! Toda ne zamerite mi, če rečem, da z Vami skoro nerad slovenski govorim...«

»Teža ne razumem!« sem se začudila.

»Pa ni tako težko razumeti, če razumete, da sem jaz takole bolj dobrodušne narave, eden onih — in taki niti med moškimi niso redki — eden onih, kateri rajši dajejo nego jemljejo... Rad bi, da se vsekakor Vi manj trudite nego jaz... In zdim se sam sebi celo... celo nekako negalanten, ko vidim, da bi Vi meni na ljubo — — —«

»Toda jaz teža ne delam Vam na ljubo, nego sebi, kakor sem že rekla!« sem ga prekinila.

»Razumem... Kolikor Vam je namreč na tem, kakor ste od daleč prej omenili, da bi se čim prej med nami manj tujo počutili, mi pa čim prej pozabili, da niste od vseh začetkov naša... Toda tu na teh stoličkih res ne gre za to... Kaj je nazadnje jezik? Sredstvo za medsebojno sporazumljenje...«

»Nič več? ... Potem ste nedosledni, če to danes trdite, ko ste tolikokrat potiskali celo mnogo manj važne stvari med — difference... Vsaj tolike važnosti kakor pesmi je jezik gotovo!«

»Da, v pogovorih skrajne nežnosti, skrajne intimitnosti, brez dvoma...« je pritrdil zamišljeno.

»No, in o takih pogovorih zdaj vendar govori in ne o jeziku pri naročilu vagona krompirja!« sem rekla nestrpno.

Naenkrat me je zadel njegov zelo začudeni pogled. In v tem hipu sem se tudi že spomnila, da res nisva govorila o ničemer drugem, nego v kakem jeziku naj »razpravljava«... In v tem hipu sem tudi prvič razumela, v čem najdejo moški ono slavno žensko logiko - nelogiko: Me govorimo s srcem, oni pa z razumom, in zato se tako pogosto pokaže na zunaj tak navidezno nemošč pre-skok... .

Toda že me je menda razumel; zakaj tudi na njegovem bledem licu se je prikazal odsev rdečice in pogledal je v tla, kakor da me noče spraviti v še večjo zadrego. In potem je počasi spregovoril:

»Da, v takih pogovorih, kjer se duša razodene duši, je jezik seveda velikega pomena... Zdi se mi celo, da takrat dobi celo svoj najvišji pomen... To se pravi: da takrat človek najjasneje občuti, da ni v nobenem drugem jeziku nadomestila za te besede, ki mu baš vro iz srca... Če bi jaz imel ljubico... razodeto ljubico... in bi...«

»No, le pogumno naprej!« sem vzkliknila vsa trepetajoča; in te besede je stresal smeh, ki bi bila komaj verjela, da je bil moj... .

»Da, če bi imel tako ljubico... in bi ji baš razodeval svoje razodetje... in bi bila med seboj celo vajena govoriti drugačen jezik... v tem hipu bi ne mogel govoriti nobenega drugega jezika, nego svojega... Seveda, ako bi bila tudi ona mojega rodu,« je pristavil naglo in z vse bolj treznim glasom, kakor da hoče nekaj popraviti... .

»In če bi ne bila? Če bi bila tujka, potem bi teh najnežnejših, teh najmilejših besed sploh ne mogli izgovoriti?« sem ga gnala neusmiljeno naprej.

Pomišljal je nekoliko in je potem rekel:

»Najbrže ne... Vsaj ne tako... tako brez — prevoda... Toda, radi teža bi bilo lahko vseeno lepo...«

»O tem ne govoriva sedaj,« sem ga ustavila z ostrim glasom. »Midva govoriva o trenutku človeške sreče, kakor si jo more naš um najvišjo predstavljati. In v tem smislu rečem: Gorje dekletu v tem trenutku, ki bi ne bilo Vašega rodu! Ali pravzaprav ne tako: ona bi teža itak najbrže ne občutila... , Nego gorje v tem trenutku Vam!... Zakaj

bilo bi Vam kakor mutcu, ki bi hotel povedati nekaj čudovito sladkega, česar mu je do prekipevanja polno srce, pa bi se zaman mučil in zvižgal...»

»No, zaradi tega bi se vseeno ne obesil!« se je zasmel s prisiljenim smehom.

»Prijatelj, Vi neprestano uhajate in ste nocoj silno polni — moške logike. Od najslajšega poljuba do obešenčeve vrvi je še silno dolga pot — to veste tudi Vi, kakor veste, da to ne spada v najino razpravljanje. In ne zaradi te Vaše nocojsnje logike, nego radi Vaših nazorov... ne nazorov: radi tega Vašega čuta v teh stvareh, bi Vam zdaj nekaj rekla... Toda — — —«

»Nič toda! Zdaj pa Vi ne smete uhajati! Sva v najljutejši bitki in pozivam Vas, da udarite!« je rekel z nekako boleznim nasmehom.

»Prav! Naj Vam bo! Sicer pa Vas itak najbrže ne bo bolelo, če Vam rečem, da v tem hipu Boga hvalim, da... da na primer jaz... da nisem danes Vaša žena... Ko poznam namreč te Vaše čute do... do tujk...«

Hotela sem biti hudobna, hotela sem se maščevati, da mi je s tako kruto neprizanesljivostjo, s tako brutalno odkritosrčnostjo potiskal z besedo za besedo meč v srce; in nič mi ni bilo več mar, da sem to sama hotela, ga sama držala za roko in ga priganjala, naj ne odneha... No, pričakovala sem tudi v srcu, da zdaj, zdaj popravi, da bo zdaj razumel, kaj mi je storil.

Namesto tega je rekel s popolnoma mirnim glasom in obrazom in se je celo zasmel:

»Pa bi se radi tega vendar ne obesili... Do vrvi je tako dolga pot...«

Toda naenkrat se mu je obraz izpremenil in z vse drugačnim glasom je mehko povzel:

»Sicer pa je vse to le teorija! Velja tudi samo za splošne slučaje. Vi, gospa, ste pa tako izredna ženska, da se mi zdi: celo moji takozvani 'čuti' bi se morali prilagoditi Vam in — — —«

»Tudi to je vse skupaj zopet le teorija! Zakaj midva pač ne bova nikdar mož in žena!« sem ga mirno prekinila. »In ker sva za nocoj že dovolj 'teoretizirala' in v enem večeru itak ne smeva izčrpati vseh snovi, me blagovolite rajši uvesti v vaše božične pesmi, da jih bom čim bolj razumela in uživala.«

Ne, nisem hotela, da govoriva le eno besedo več o tem! Ali sem se bala, da mi s svojim umikanjem izpodbije le eno paličico ob »vrzeli«, ki jo je bil zdajle tako lepo utrdil, in se nisem čutila še

dovolj močne, da bi se ustavljala vsaki njegovi mehkejši besedi, ki sem jih slutila, da prihajajo — ali se mi je zdelo, da bi bila odslej vsaka beseda neodkritosrčna, vsaj umstveno neodkritosrčna, ko se mu je tako brez pridržka izpovedalo srce?... Namreč tisto srce, katero pri moškem edino zasluzi, da se imenuje srce. Zakaj tak moški ima pravzaprav dvoje src: eno, katero čuti in ki opravlja funkcije ženskega srca, in ono srce, katero misli...

In čutila sem že tedaj, čeprav še od daleč in nejasno, da sem našla zdaj svojo pot... In danes mi je tudi mogoče, da to misel definitivno jasno izrazim: Ako sem že morala vzeti tujca, potem je boljši tak tujec kakor je Stanko, kateremu je jezik edino le »sporazumljivalno sredstvo« in »politicum« in vse druge kulturne diference tudi samo »politicum«.

Zakaj lahko mi bo žrtvovati to malo »politične žrtve«, ko se vsega drugega v meni ne bo dotikal, ko ga predvsem nič drugega ne bo bolelo, ker mi ne bo treba za vsako besedo slutiti nemege razočaranja...

In zdi se mi, da tu pod te moje zadnje besede lahko s trdno roko zapišem velik rimski III!

24. decembra 1906.

Pač še dve besedi spadata pod gorenji II.: Mati bom!... To sem začutila zadnje dni z vso gotovostjo... Zdaj se je preokrenil zame ves svet... Ali bo majhen možek ali majhna ženica (toliko srčne nežnosti že pripisujem Stanku, da ne poreče, kaj bo »moralo biti«), vsekakor nocoj ne bom več sama... bom že vedela, komu prižigam prve lučke prvega svojega drevesca...

In prihodnje leto...

Ah, niti sanjati, niti misliti nočem...

In tudi razpravljati ne več... Bogve — kak Zima bi mi nazadnje še to veselje zagrenil. Kar čujem ga: »In kako Vam bo pri srcu, ko boste temu najdražjemu bitju morali šepetati prve pozdrave v tujem jeziku?«... Ah, kdo me bo čul, kaj mu bom jaz šepetala?... In ako ne bom smela drugače, naj mi bo govorilo, kakor mi bo hotelo, samo, da mi bo govorilo... In ako bo nekoliko žrtvice v tem — ali ni materinstvo samo neskončno žrtvovanje?...

»A baš to so one disonance!« pravi profesor Zima za menoj...

Pa naj bodo! Ne bojim se ničesar več... V besedi »Mati« sami je toliko harmonije, da morajo same od sebe izginiti vse disonance...